

Høgskolen
i Innlandet

Bjørnar Sæther, Merethe Lerfald og Håkon Sivertsen

Forsøk med 2+2 modell for agronom og gartner

Skriftserien 13 - 2020

østlandsforskning
Eastern Norway Research Institute

© Forfatter/ Høgskolen i Innlandet

ISBN elektronisk versjon: 978-82-8380-213-9

ISSN trykt/elektronisk versjon: 2535-5678

Oppdragsgiver: Utdanningsdirektoratet

Prosjektleder: Bjørnar Sæther

Emneord: Naturbruk, yrkesutdanning, lærlingeordning,
landbruk, agronom, gartneri, gartnerfag, opplæring
i bedrift, 2+2-utdanningsløp, evaluering

Dato: November 2020

FORORD

På oppdrag fra Utdanningsdirektoratet ble Østlandsforskning ved Høgskolen i Innlandet sammen med Trøndelag Forskning og Utvikling gitt i oppdrag å følgevaluere forsøket *Yrkesutdanning med 2+2 modell for agronom og gartner*. Forsøket er gjennomført i perioden 2015 – 2020, hvor målet var har vært å utvikle en mer målrettet utdanning og tilføre elever og lærlinger bedre og mer tilpasset kunnskap og kompetanse. Evalueringen tar sikte på å besvare problemstillinger innenfor de tre overordna temaene; rekruttering, kvalitet og gjennomføring.

Evalueringen er gjennomført i perioden 2015 - 2020. Vi takker Utdanningsdirektoratet for et interessant oppdrag og vi takker alle informanter for gode innspill underveis i prosjektet. Forfatterne står ansvarlig for alt innhold i rapporten.

Lillehammer, november 2020

Tonje Lauritzen (sign.)
instituttleder

Bjørnar Sæther (sign.)
prosjektleder

INNHold

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn og oppstart	1
1.1.1	Kort om gjennomføringen	3
1.2	Entreprenørskap og dilemmaer	6
1.3	Begrensinger og metodisk tilnærming	7
1.3.1	Metodisk tilnærming	8
2	Fylkesvise erfaringer	12
2.1	Finnmark	12
2.2	Nordland	15
2.3	Buskerud	23
2.4	Vestfold	26
3	Lærebedriftenes erfaringer	28
3.1	Evner og ferdigheter	28
3.2	Fordelen med 2+2	32
3.3	Annen organisering	32
3.4	Effekter av lærlingeordningen	33
3.5	Arbeidsgiveransvar	34
3.6	Kommunikasjon med opplæringskontor	35
4	Funn og konklusjoner	36
4.1	Rekruttering	36
4.2	Kvalitet	39
4.3	Forsøkslæreplanene	41
4.4	Hva gjør de ferdige kandidatene?	42
4.5	Lærebedriftenes erfaringer og vurderinger	43
4.6	Tilgang på lærebedrifter	45
4.7	Landbrukstjenesten som opplæringskontor	46
4.8	Konklusjon	47
	Referanser	49
	Vedlegg 1. Guide for intervjuer med lærlinger og opplæringskontor	50
	Vedlegg 2. Guide for intervjuer med opplæringskontor	51
	Vedlegg 3 Spørreskjema til lærebedrifter	52
	Vedlegg 4 Tekstsvaer fra spørreundersøkelse til lærebedrifter	56

Figurliste

Figur 1. Mål for evalueringen av forsøksordningen.....	2
Figur 2. Vurdering av lærlingenes evner/ferdigheter før læretiden.	29
Figur 3. Vurdering av eget bidrag til å forbedre lærlingens kompetanse.	30
Figur 4 Hvilket sertifikat ønsker man at lærlingene har ved oppstart. Kun ett svar var mulig.....	31
Figur 5 Nødvendige sertifikater i arbeidsmarkedet. Flere svar var mulige	31
Figur 6. Effekter av 2+2 ordningen.	33
Figur 7. Arbeidsgiveransvar for lærlingene.	34
Figur 8. Oppfølging av lærebedriften.....	35

Tabeller

Tabell 1. Forsøket, en kort oversikt.....	5
Tabell 2. Intervjuer blant lærlinger i Buskerud og Vestfold	8
Tabell 3. Intervjuer blant lærlinger i Finnmark og Nordland	9
Tabell 4. Typer av undersøkelser og svarprosent.....	9
Tabell 5. Søkere til Vg2 Landbruk og gartnerernæring.	36
Tabell 6. Antall elever Vg 2 Landbruk og gartnerernæring i september 2015-2020.	37
Tabell 7. Nye lærekontrakter landbruk og gartner.....	37
Tabell 8. Antall beståtte fagprøver og kompetanseprøver.	38
Tabell 9. Andel lærlinger som har avlagt fagprøve.	38
Tabell 10. Oversikt hva de som avla fagprøve pr. september 2017 arbeidet med våren 2018 ..	43
Tabell 11. Oversikt hva de som avla fagprøve pr. september 2018 arbeider med våren 2019 ..	43
Tabell 12. Antall lærebedrifter innen landbruk.	45
Tabell 13. Søkere til produksjonstilskudd 2019.....	46

SAMMENDRAG

Det er på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet gjennomført en følgeevaluering av forsøket Yrkesutdanning med 2+2 modell for agronom og gartner. Forsøket ble igangsatt i 2015 og avsluttet høsten 2020. Alle fylker ble invitert med i forsøket, men kun fylkene Finnmark, Nordland, Buskerud og Vestfold deltok. Forsøket har omfattet seks videregående skoler, seks opplæringskontor og om lag 100 lærlinger. Til sammen 122 lærebedrifter har bidratt. Basert på fylkenes rapporteringer til Utdanningsdirektoratet og intervjuer i årene 2015 til 2020 summerer rapporten opp funn, drøfter disse og trekker noen konklusjoner omkring forsøksordningen. Funn og konklusjoner er summert opp under.

- Søkningen til Vg2 Landbruk og gartnerfag har økt i hele landet, men økningen i forsøksfylkene har vært sterkere enn i resten av landet. Det er grunn til å tro at forsøket med 2+2 modellen har bidratt positivt til økningen.
- Omlag to-tredjedeler av de ferdige kandidatene arbeider i landbruks- eller gartnerfagene ett til to år etter ferdig utdanning.
- Opplæringskontorene for landbruk og gartnerfag har hatt en viktig rolle i å rekruttere lærebedrifter og koble lærlinger og lærebedrifter. Det ble etablert et godt samarbeid mellom skoler, opplæringskontor og lærebedriftene.
- Kvaliteten på den praktiske delen av utdanningen økte med 2+2 modellen sammenlignet med tidligere erfaringer med tre år i skole i forsøksfylkene.
- Lærebedriftene mener at de ferdige kandidatene er godt forberedt for arbeidsoppgaver innen landbruk- og gartnerfagene.
- Forsøkslæreplanene er basert på avveininger mellom behov for praktisk og teoretisk kunnskap. Ett funn er at forsøkslæreplanen for opplæring i bedrift i landbruk har vært for omfattende når det gjelder teoretisk opplæring innen økonomi og driftsledelse.

- Forsøksordningen har resultert i 103 lærekontrakter og 79 beståtte fag- eller kompetanseprøver. Av disse har 18 bestått fag- eller kompetanseprøve i gartnerfaget. Andelen lærlinger som har avlagt fag- eller kompetanseprøve er 76 prosent.
- Erfaringene fra forsøksordningen har medvirket til at Kunnskapsdepartementet i 2020 vedtok at opplæringsmodellen for gartnerfag endres til en 2+2 modell.
- Erfaringene fra forsøkene gir et godt grunnlag for å diskutere mulige nasjonale 2+2 modeller for utdanning innen landbruk. Forutsetninger for ulike utdanningsløp vil variere mellom fylkene.
- Aktørene melder om en tung start på forsøket. Det måtte aktiv informasjon til for å overbevise næringene om verdien av å ta inn lærlinger. Gjennom forsøket har dette endret seg og næringene etterspør nå lærlinger.
- En vellykket innføring av en 2+2 modell vil kreve aktiv deltakelse fra landbruks- og gartnernæringene gjennom å rekruttere lærebedrifter og slik være med å ta et samfunnsansvar for yrkesutdanninga.

1 INNLEDNING

Det er på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet gjennomført en følgeevaluering av forsøket *Yrkesutdanning med 2+2 modell for agronom og gartner*. Forsøk ble igangsatt i 2015 og avsluttet høsten 2020. Basert på fylkenes rapporteringer til Utdanningsdirektoratet og innsamlede data i forbindelse med følgeevalueringen summerer rapporten opp funn, drøfter disse og trekker noen konklusjoner omkring forsøksordningen. Det ble avgitt en delrapport i april 2018 (Sæther m.fl., 2018) og sluttrapporten bygger videre på den.

I det følgende gis en kort presentasjon av bakgrunn for forsøket og selve forsøket (deltakere etc.) samt metodisk tilnærming benyttet for følgeevalueringen (Kapittel 1). I kapittel 2 presenteres fylkesvise erfaringer, mens vi i kapittel 3 presenterer resultatene fra en undersøkelse gjennomført blant lærebedriftene i landbruk. Kapittel 4 presenterer funn, drøfting av disse og konklusjoner som kan trekkes fra forsøket.

1.1 Bakgrunn og oppstart

Bakgrunnen for forsøket med lærlingeordning (2+2 modell) innen landbruk og gartnerfag (heretter kalt forsøksordningen) er å finne i Meld. St. 9 (2011–2012) Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords. Regjeringen var bekymret for rekrutteringen til landbruks- og gartnernæringen. Ett av tiltakene i meldingen var at Regjeringen ville evaluere innhold og struktur i landbruks- og gartnerutdanningen i videregående skole. Mulighetene for å øke rekrutteringen til landbruksnæringen ble siste gang utredet av en arbeidsgruppe nedsatt av Landbruks- og matdepartementet i 2016. Denne arbeidsgruppen var opptatt av å se på de områdene som kan øke næringens attraktivitet for morgendagens gårdbrukere. I rapportens sammendrag heter det (Landbruks- og matdepartementet, 2016, s.1):

«I tillegg til vektlegging av forutsigbare rammebetingelser og muligheter for god lønnsomhet i landbruksdriften er det særskilt fire områder arbeidsgruppen har vurdert som spesielt relevante for drøfting av rekrutteringen til landbruket: (1) Kompetansens betydning for rekruttering til landbruket, (2) tilrettelegging for bonden som bedriftsutvikler, (3) sosiale forhold, familieliv og likestilling og (4) betydningen av næringens omdømme. Alle disse faktorene er viktige i en helhetlig drøfting av rekrutteringsspørsmålet i landbruket.»

Kompetanse ble trukket frem som et av fire områder som er spesielt relevant for rekruttering til landbruket. Den teknologiske utviklingen i næringene innebærer krav om en mer målrettet utdanning og ansatte med mer kunnskap og kompetanse. Få søkere til Vg 2 Landbruk og

gartnernæring over tid var ansett å påvirke det faglige nivået og kvaliteten på opplæringen negativt. Blant programområdene innen utdanningsprogram for naturbruk var det kun landbruk og gartner næring som ikke var lærefag, Vg 3 Landbruk og Vg 3 Gartner ga yrkeskompetanse etter tre år i skole.

Landbruks- og matdepartementet tok sammen med Kunnskapsdepartementet initiativ til et forsøk med to år i skole og to år i lære innen landbruk og gartner næring for å møte næringenes behov for økt rekruttering. Utdanningsdirektoratet har vært ansvarlig for forsøket, hvor målet har vært å utvikle en mer målrettet utdanning og tilføre elever og lærlinger bedre og mer tilpasset kunnskap og kompetanse¹. Utdanningsdirektoratet lyste i januar 2015 ut et oppdrag for å evaluere forsøksordningen. Evalueringen skulle besvare problemstillinger innenfor tre overordna tema; rekruttering, kvalitet og gjennomføring, jfr. Figur 1. Måloppnåelsen i forhold til Figur 1 drøftes i kapittel 4.

Faglig råd for naturbruk, som er et rådgivende organ for utdanningsmyndighetene, kom høsten 2019 med noen presiseringer knyttet til beskrivelsen av landbruksdelen av forsøket i sluttrapporten. De ønsket en spørreundersøkelse blant lærebedriftene i landbruk og vurderinger knyttet til blant annet landbruksstjenestens rolle som opplæringskontor. Evaluatorene har forsøkt å etterkomme disse ønskene.

Rekruttering	Kvalitet	Gjennomføring/antall fagbrev
Har forsøket -økt rekrutteringen til agronom og gartnerutdanningen? -bi dratt til å heve utdanningenes status? -bi dratt til å gi elevene økt motivasjon for utdanningen?	Har forsøket ført til økt kvalitet i agronom og gartnerutdanningen (bedre og mer tilpasset kunnskap og kompetanse)? Hvordan har forsøket påvirket eksempelvis elevenes kunnskap og kompetanse? Har det gjort kandidatene bedre rustet for arbeidslivet? Har utdanningen blitt mer målrettet i forhold til næringas behov? Hvordan er samarbeidet med bedrifter/bransjer om læreplasser? Hvilke erfaringer er gjort med forsøkslæreplanene, særlig de valgfrie programfagene?	Har forsøket økt gjennomføringen på agronom og gartner? Hvor mange har oppnådd fagbrev?

Figur 1. Mål for evalueringen av forsøksordningen

Kilde: Kontrakt mellom Utdanningsdirektoratet, Østlandsforskning og Trøndelag forskning og utvikling 2015.

¹ <http://www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Landbruk-og-Gartnernearing/> Lastet ned 12.1.15

Alle fylker ble invitert til å delta i forsøksordningen i 2014, fem fylker valgte å delta; Oslo, Buskerud, Vestfold, Nordland og Finnmark. Regionreformen med virkning fra 1. januar 2020 innebærer at følgende fylker deltok ved forsøkets slutt: Troms og Finnmark, Nordland, Viken og Vestfold og Telemark.

Oslo ønsket å delta i forsøket innen gartner næringen, med Natur videregående skole og Utdanningsetaten som de sentrale aktørene. Det ble bestemt at en stor kjede som selger planter skulle være lærebedrift. Elevene ønsket imidlertid en praksis der produksjon av planter var hovedvirksomhet. Elevenes ønsker for læretiden kunne ikke imøtekommes og Oslo valgte å avslutte sin deltakelse i 2015. Vestfold var tidlig ute med å etablere prosjektet, og Vestfold fylkeskommune hadde på selvstendig grunnlag tatt initiativ til forsøk med en lærlingeordning innen landbruk- og gartnerutdanningen. De så en lærlingeordning som et svar på de utfordringene som var knyttet til rekruttering til agronom- og gartnerutdanningen. I Buskerud var det også stor entusiasme knyttet til forsøket og oppstart av dette.

1.1.1 Kort om gjennomføringen

Forsøket har omfattet fire fylker, seks videregående skoler, seks opplæringskontor, 103 lærlinger og 122 lærebedrifter har bidratt. Tabell 1 gir en oversikt over deltakere og fagtilbud i forsøksfylkene. Gjennestad videregående skole tilbød ikke Vg 2 Landbruk og gartnerfag fra 2017 til 2019 (se kapittel 2.4). Det ble utviklet tre forsøkslæreplaner, en Vg2 læreplan med valgfrie fordypningsområder og to læreplaner for opplæring i bedrift, en for gartner og en for agronom. Forsøkslæreplanene ble utviklet gjennom et samarbeid mellom fylkene.

Rammer for forsøket

Forsøksperioden omfatter årene 2015 til 2020. I oppstarten av forsøket ble det fra de videregående skolene og opplæringskontorene i forsøksfylkene lagt ned store ressurser for å informere om forsøket og rekruttere lærebedrifter. Slik forsøket var planlagt, ville siste kull innenfor forsøket starte i lære høsten 2018. Det ville innebære at forsøksfylkene måtte gå tilbake til et utdanningsløp med tre år i skole i påvente av evalueringen og en beslutning mht. utdanningsløp i etterkant av forsøket. Flere fylker var kritiske til dette, da de mente det var uheldig å ikke videreføre forsøket frem til endelig beslutning mht. opplæringsmodell for agronom og gartner ble tatt. Argumentene var knyttet til viktigheten av å opprettholde nettverket av lærebedrifter, elevenes ønske og forventning til et 2+2 løp og at det overfor næringene ble uheldig med et opphold i ordningen i påvente av en endelig avgjørelse. Man mente man måtte bygge videre på det man hadde utviklet i løpet av forsøket og ikke sette dette på vent i to til tre år. Vestfold fylkeskommune fremmet en søknad om å videreføre forsøket i påvente av et vedtak etter fullført forsøksperiode. I søknaden til Kunnskapsdepartementet fra Vestfold fylkeskommune høsten 2018, ble følgende fremført²:

² <http://www.vlt.no/forsoket-med-22-i-landbruk-og-gartner-naering-har-fatt-en-liten-videreforing/> Lastet ned mars 2019.

«Næringen er tydelig på at de har et stort kompetansebehov og at de ønsker fagbrev som kompetansenivå i næringen. Felles for alle fylkeskommunene er at de har brukt store ressurser på å bygge opp 2+2-modellen, der skolene, opplæringskontorene og næringen sammen har skapt et mer praktisk og spennende opplæringsløp som har blitt svært populært. Søkningsen til naturbruksskolene og landbruksfaget har økt betydelig, samtidig har næringen stilt opp slik at alle kvalifiserte har fått tilbud om læreplass. Utfasing og nedbygging av det gode samarbeidet med næringen som er skapt gjennom 2+2-modellen vil være uforvarlig i forhold til rekrutteringsbehovet i landbruket.»

Kunnskapsdepartementet innvilget søknaden i mai 2019. Denne avklaringen kom sent i forhold til kullet som skulle i lære høsten 2019. Resultatet ble at det kun var elever i Vg 2 Landbruk ved Buskerud og Tana videregående skoler som fikk tilbud om å gå i lære høsten 2019. I Nordland og ved Melsom vgs. ble det tilbudt Vg 3 Landbruk i skole.

Gartnerfag

Norsk gartnerforbund og Faglig råd for naturbruk søkte i 2019 Utdanningsdirektoratet om å endre opplæringsmodell for gartnerfaget fra treårig yrkeskompetanse i skole til en modell med to år i skole og to år i lære. Utdanningsdirektoratet anbefalte søknaden og Kunnskapsdepartementet sendte forslaget om strukturendring i utdanninga på høring. Det kom 43 høringsuttalelser og 95 prosent støttet forslaget om å endre utdanninga³. De gode erfaringene fra forsøksordningen ble brukt til å argumentere for en permanent 2+2 modell i gartnerfaget. I brev fra Kunnskapsdepartementet fra april 2020 heter det at: "Departementet slutter seg til Utdanningsdirektoratet sin anbefaling og har besluttet å endre opplæringsmodellen i gartnerfaget fra treårig yrkeskompetanseløp til en 2+2 modell som innebærer to år i skole og to års læretid i bedrift. Navnet på det nye lærefaget blir Vg 3 gartnerfaget, med yrkestittelen gartner"⁴. Som en konsekvens av dette vedtaket tilbyr Gjennestad vgs. i Vestfold fra høsten 2020 Vg 2 Landbruk og gartnerfag etterfulgt av to år i lære i gartnerfaget.

Lærebedrifter

I rapportene fra fylkeskommunene til Utdanningsdirektoratet har antall lærebedrifter vært rapportert. Disse tallene stemmer ikke med antallet registrerte lærebedrifter innen landbruk og gartner i Nasjonalt register for lærebedrifter pr. november 2020.

³ Notat, Kunnskapsdepartementet..

⁴ Brev fra Kunnskapsdepartementet til Utdanningsdirektoratet 20. April 2020.

Tabell 1. Forsøket, en kort oversikt

Fylke	Videregående skole	Opplæringskontor	Fag	Forsøket 2015-2018	Skoleåret 2019-2020
Buskerud	Buskerud	Opplæringsssenter for naturbruksfag	Landbruk	Kun 2+2	Vg 3 Landbruk og 2+2
Vestfold	Melsom	Vestfold landbrukstjenester	Landbruk	Kun 2+2	Vg 3 Landbruk
	Gjennestad		Gartnerfag	Kun 2+2	Ikke tilbud
Nordland	Mosjøen avd. Marka	Opplæringskontoret i Nordre Nordland	Landbruk	2+2 i tillegg til Vg 3	Vg 3 Landbruk
	Sortland avd. Kleiva	Opplæringskontoret Midt-Helgeland Helgeland Landbrukstjenester		Landbruk Kun 2+2	Vg 3 Landbruk
Finnmark	Tana	Opplæringskontoret for offentlig sektor	Landbruk	Kun 2+2	Vg 3 Landbruk og 2+2

1.2 Entreprenørskap og dilemmaer

Forsøket krevde et betydelig innovasjonsarbeid av deltakerne. En lærlingebasert utdanning krever opplæringskontor og lærebedrifter, noe som ikke fantes innen landbruk- og gartnerutdanningen i Norge. I forsøksordningen har det blitt utvist entreprenørskap knyttet til etableringen av opplæringskontor samt rekruttering og opplæring av lærebedrifter. I Vestfold og på Helgeland ble landbruksstjenestene gitt i oppdrag å være opplæringskontor. Nord i Nordland ble oppgaven gitt til Opplæringskontoret for Nordre Nordland. I Buskerud ble Opplæringscenteret for naturbruksfag etablert, mens i Finnmark ble Opplæringskontoret for offentlig sektor opplæringskontor for landbruk.

Opplæringskontorene startet umiddelbart rekrutteringen av lærebedrifter. Et sentralt element i rekrutteringsprosessen var å informere om forsøket og ordningen med to år i skole og to år i lære. Landbruksstjenestene hadde allerede et godt samarbeid med landbruksnæringa, men måtte utvide det til å inkludere gartnerernæringa. De måtte også knytte tett kontakt til de videregående skolene. De ordinære opplæringskontorene måtte utvikle kontakter til og kunnskap om landbruks- og gartnerernæringa. I løpet av ett til to år hadde alle opplæringskontor kommet godt i gang med å rekruttere lærebedrifter og å koble de kommende lærlingene med mulige lærebedrifter. Dette krevde mye arbeid fra opplæringskontorene, ikke minst når det gjaldt å informere og følge opp gårdbrukere og gartnere til å bli gode lærebedrifter.

Opplæringskontorene har i denne prosessen vært i stand til å krysse etablerte institusjonelle barrierer mellom videregående skoler, landbruket og gartnerernæringa. Norges Gartnerforbund og fylkeslagene til Norges Bondelag tok en aktiv rolle og oppmuntret medlemmene til å bli lærebedrifter. At det i løpet av forholdsvis kort tid var mulig å legge til rette for lærlinger innen landbruk og gartnerfag var avgjørende for den videre utviklingen av forsøksordningen.

Ved noen av naturbruksskolene ble det reist prinsipielle spørsmål knyttet til en overgang fra en landbruksutdanning basert på tre år i skole til en kombinasjon av to år i skole og to år i lære. Det kanskje største dilemmaet var:

- Hva skal være den primære funksjonen til naturbruksutdanningen?
 - Hovedvekt på å utdanne selvstendige bønder som leder og driver gårdsbruk?
 - Hovedvekt på å utdanne fagarbeidere med sikte på ansettelse innen gartner- og landbruksnæring?

Dette er en sentral diskusjon og blant deltakerne i prosjektet har det vært ulike oppfatninger. I Buskerud var det mye entusiasme knyttet til forsøket og en sentral person innen naturbruksutdanningen uttalte i 2015 at;

«En kan ikke løse alle problemer for alle – ved både å utdanne akademikerrekrutter, selvstendige bønder som ledere av store gårdsbruk og gårdsarbeidere i samme utdanning. En må ta et valg – valget er å utdanne praktikere, flinke gårdsarbeidere etter 2+2 modellen. De som vil bli selvstendige bønder må så ta fagskole.»

Ved Mosjøen videregående skole avdeling Marka var det imidlertid skepsis til forsøket med lærlinger i landbruket, lærerne og skoleledelsen pekte på noen utfordringer:

- Hvordan utvikle et godt opplæringstilbud når lærebedriftene består av stort sett meget små bedrifter uten en tradisjon for å drive systematisk opplæring?
- Rekruttering av mange nok og gode nok lærebedrifter, herunder
 - Gårdbrukernes evne og mulighet til å lære elevene driftsledelse og økonomi
 - Gårdbrukernes betalingsevne for lærlingene
- Er elevene som har gått to år i skolen gode nok praktisk til å tilbys som lærlinger?
- Har fagarbeiderne fra lærlingeordningen den samme agronomiske kompetansen som elever fra treårig løp i skole?
- Hvordan utvikle en læreplan for Vg 2 Landbruk og gartnerfag som både forbereder elevene til praksisopplæringen i læretiden og samtidig gir en tilstrekkelig innføring i sentral teoretisk kunnskap?

Skolene hadde derfor noe ulike holdninger til forsøksordningen ved oppstart og prinsipielle spørsmål ved landbruks- og gartnerutdanninga ble satt på dagsorden. Det er noen forskjeller både i innhold og størrelse mellom landbruks- og gartnernæringene i fylkene, for eksempel mellom Finnmark og Vestfold. Det gir behov for fylkesvise tilpasninger, noe det har vært rom for i forsøket der fylkeskommunene har hatt en sentral rolle. Noen av utfordringene har en funnet gode svar på gjennom forsøksordningen.

Forskere har tidligere undersøkt hva som påvirker kvaliteten innen fagopplæring (Høst m.fl, 2015). Forskerne fant at det er klare forskjeller i kvaliteten mellom fagopplæringene. Fagopplæringen innen industri- og byggfag har gjennomgående høy kvalitet, mens noen av de nyere fagopplæringene innen salg og service ikke har like høy kvalitet. Et positiv engasjement over tid fra næringene og bedrifter som bidrar med opplæring av høy kvalitet er avgjørende for i hvilke grad en lærlingebasert opplæring blir vellykket. Å etablere en vellykket lærlingebasert opplæring innen landbruk og gartnerfag som ikke har en slik tradisjon er derfor en betydelig utfordring.

1.3 Begrensinger og metodisk tilnærming

Følgerevalueringen har omfattet perioden høsten 2015 til høsten 2020. Første kull i lære startet høsten 2015. Første kull som søkte seg til Vg2 Landbruk og gartnerfag vitende om at opplæringen bestod av to år i lære, var våren 2015. Siste kull med lærlinger inn i forsøket startet høsten 2018. Innenfor rammen av forsøket var det dermed fire kull. Forsøksordningen har vært konsentrert om å prøve ut kombinasjonen to år i skole og to år i lære. Det har ikke vært gjort systematiske forsøk med praksiskandidater, noe som representerer en begrensning ved forsøket. For søkere til Vg 2 Landbruk og gartner i 2018 og 2019 var det som beskrevet usikkerhet om det ville være mulig å gjennomføre et 2+2 løp. En følgeevaluering av fire fylker med om lag 100 elever/lærlinger gir et begrenset datagrunnlag. Når man tar hensyn til usikkerhet i forbindelse med avslutningen

av forsøket gir det begrensninger i datagrunnlaget. Dette må en ta hensyn til når data skal drøftes og vurderinger og konklusjoner skal treffes. Rapporten beskriver forsøket slik det har vært gjennomført i fire fylker. Det er ikke innhentet data fra de øvrige fylkene.

Utdanningsdirektoratet har på vegne av Kunnskapsdepartementet vært ansvarlig for forsøket og har vært oppdragsgiver for følgeevalueringen. En evaluering over fem år har gitt noen utfordringer knyttet til å sikre kontinuitet, både hos oppdragsgiver og hos evaluator. Hos Utdanningsdirektoratet har det i perioden vært skifter av ansvarlig saksbehandler, dette kan ha påvirket gjennomføringen av forsøket. Østlandsforskning har vært ansvarlig for følgeevalueringen sammen med Trøndelag forskning og utvikling. To forskere ved Østlandsforskning har fulgt forsøket gjennom hele perioden, mens det har vært skifte av en medarbeider ved Trøndelag forskning og utvikling. Vår vurdering er at dette i liten grad har påvirket gjennomføringen av evalueringen

1.3.1 Metodisk tilnærming

For å kunne vurdere erfaringene med forsøksordningen og i hvilken grad målene er oppnådd, har forskerne samlet informasjon fra 2015 til 2020. Vi har gitt årlige tilbakemeldinger på framdriften til fylkene og Utdanningsdirektoratet.

De fire fylkene utgjør undersøkelsesenheter, der vi bl.a. ser på samspillet mellom skolene, opplæringskontor og lærebedrifter. Vi intervjuet alle skolene og opplæringskontorene i de fire fylkene i 2015 og 2018, noen av de ble også intervjuet i 2016 og 2017. I 2020 intervjuet vi opplæringskontorene og skolene. Materialet fra disse intervjuene er presentert fylkesvis i kapittel 2.

Våren 2015 gjorde vi intervjuer med til sammen 23 elever i Vg 2 landbruk og gartner ved Melsom, Gjennestad, Buskerud og Kleiva vgs. Intervjuene ble delvis gjort som gruppeintervjuer. Vi intervjuet lærlinger i perioden høsten 2015 til våren 2018, antall intervjuer pr år og fylke er summert opp i tabell 2 og 3 under.

Tabell 2. Intervjuer blant lærlinger i Buskerud og Vestfold

Startet i lære	Buskerud			Vestfold		
	Antall intervju	Nye lærlinger intervjuet	Nye lære-kontrakter	Antall intervju	Nye lærlinger intervjuet	Nye lære-kontrakter
2015	4	4*	3	7	7	12
2016	4	2	8	5	2	9
2017	2	2	4	3	1	10
	10	8	15	15	10	31

*1 lærling med Vg2 fra Vestfold

Tabell 3. Intervjuer blant lærlinger i Finnmark og Nordland

Startet i lære	Finnmark			Nordland		
	Antall intervju	Nye lærlinger intervjuet	Nye lære-kontrakter	Antall intervju	Nye lærlinger intervjuet	Nye lære-kontrakter
2015	1	1	2	6	6	6
2016	3	2	2	9	2	4
2017	2	2	3	9	6	10
	6	5	7	24	14	20

Vi har gjort 55 intervjuer blant lærlinger som startet i lære i årene 2015,16 og 17. Det er 37 lærlinger som har blitt intervjuet minst en gang, det tilsvarer 34 prosent av de 103 lærlingene som har deltatt i forsøket. Til sammen 18 av lærlingene har blitt intervjuet to ganger, en gang hvert av de to årene de har vært i lære. I Vestfold var fire av lærlingene vi intervjuet innen gartnerfag, mens i Buskerud var en lærling innen gartnerfag.

Våren 2016 sendte vi ut et spørreskjema til elevene i Vg 2 landbruk og gartner gjennom skolene som deltok i forsøket. Vi ønsket at elevene skulle besvare skjemaet i skoletiden med tilsyn av lærer. Av de 22 spørreskjemaene som ble returnert til oss var 19 skjemaer fullførte. I de fire fylkene var det registrert 63 elever i Vg 2 landbruk og gartner september 2015. Svarprosenten var dermed lav (30%). I en hektisk skolehverdag på slutten av skoleåret var det vanskelig for lærerne å sette av tid for klassene til å besvare våre spørsmål. Vi har lagt liten vekt på denne undersøkelsen og vi har ikke forsøkt oss på lignende undersøkelser seinere.

Våren 2020 ble det utført en spørreskjemabasert undersøkelse blant lærebedriftene innen landbruk som beskrives i kapittel 3. Fylkeskommunenes årlige rapporter til Utdanningsdirektoratet har vært et viktig kildemateriale. Vi har vurderte disse rapportene som et kvalitetsmessig godt kildemateriale, men prinsipielt kan det ha vært feilrapporteringer som evaluatorene ikke er kjent med. Tabell 4 under summerer opp omfanget av og viktige trekk ved våre empiriske undersøkelser.

Tabell 4. Typer av undersøkelser og svarprosent

Undersøkelse	Antall mulige respondenter (n)	Svarprosent
Intervjuer blant lærlinger	103	33
Survey blant lærebedrifter 2020	46	59
Survey blant Vg 2 elever 2016	63	30
Intervjuer av skoler og opplæringskontor	6 skoler 6 opplæringskontor	100

Vi har som beskrevet gjort to surveyer som del av evalueringen, men den metodiske tilnærmingen har i hovedsak vært kvalitativ. Metodevalg må ta utgangspunkt i feltet som skal undersøkes. Forsøksordningen har hatt et begrenset omfang der fire fylkeskommuner, seks skoler og seks opplæringskontor har deltatt. Viktige kjennetegn ved en kvalitativ metode er at den kan gi mange opplysninger om få undersøkelsesenheter der forskeren streber etter en best mulig gjengivelse av variasjonen mellom enhetene. En interesse for det unike er et kjennetegn ved kvalitative undersøkelser, mens en i kvantitative undersøkelser er mest interessert i det representative. Troverdigheten til kvalitativ forskning hviler på en redegjørelse av hvordan dataene er blitt utviklet i løpet av forskningsprosessen, mens bekreftbarheten innebærer at forskeren forholder seg kritisk til egne tolkninger og at prosjektets resultater kan bekreftes av annen forskning (Thagaard, 2018). Hvordan dataene har blitt utviklet handler om forskerens rolle og bakgrunn. Forskerne i dette prosjektet har tidligere studert utdanning og kompetansebehov i landbruket (se bl.a. Sæther m.fl., 2014).

For at forskerne skal få tilgang til relevant informasjon fra informantene er måten forskerne opptrer på avgjørende. I metodelitteraturen legges det vekt på at et informantintervju er en form for samtale, men en samtale med et mål (Valentine, 2005). En intervjusituasjon er en relasjon mellom to parter som må bygge på gjensidig tillit, respekt og åpenhet. Vi har forsøkt å etablere gode relasjoner til de informantene vi har hatt kontakt med, læringer, lærere, skoleledere og opplæringskontorene. Forskerne opplever at de har etablert gode relasjoner til informantene og at det har vært en atmosfære av åpenhet og respekt under intervjuene. Vi har brukt de samme semistrukturerte intervjuguidene siden starten på prosjektet (se Vedlegg 1). I semistrukturerte intervjuer kan den enkelte informant fortelle om sine erfaringer og sette sitt preg på intervjuet. Det har medført at erfaringer som lå utenfor forskernes førforståelse har blitt belyst.

All forskning må utføres i samsvar med retningslinjene fra Norsk senter for forskningsdata som forvalter et omfattende regelverk for å sikre personvern hensyn. I denne evalueringen med relativt få deltakere betyr det at vi har måttet være varsomme med hvordan vi gjør intervjuer og ikke minst hvordan vi anvender informasjonen fra intervjuer i vår rapportering. For å minimere muligheten for å identifisere enkeltpersoner er vi noen ganger henvist til å bruke generelle betegnelser som "informant" eller lignende.

Flere trekk ved evalueringsarbeidet bidrar til å øke bekreftbarheten av tolkninger og konklusjoner. Vi har gjort intervjuer siden 2015, noe som betyr at dette er en longitudinell studie der analysen og konklusjonene er basert på observasjoner gjort over fem år. Våre undersøkelser utfyller fylkenes årlige rapporter til Utdanningsdirektoratet, noe som innebærer en metodetriangulering som inkluderer intervjuer, studier av dokumenter og en survey. Fylkenes rapporter er brukt som grunnlag for tabellene som viser antall læringer, lærebedrifter og fagprøver. Vi har trukket inn statistikk fra Utdanningsdirektoratet og publiserte forskningsarbeider for å understøtte våre analyser og konklusjoner. Til sammen gir dette tildels omfattende materialet et godt grunnlag for å evaluere forsøksordningen, slik forskerne vurderer. Vi vil imidlertid understreke at dette er en følgeevaluering av et forsøk gjennomført i fire fylker.

Enkelte vurderinger og konklusjoner kan ha overføringsverdi, men det kan være forhold i andre fylker som dette forsøket ikke dekker.

2 FYLKESVISE ERFARINGER

I dette kapittelet summerer vi opp fylkesvise erfaringer fra forsøket. Oppsummeringen er basert på innsamlede data og fylkesvise rapporteringer til Utdanningsdirektoratet. Det er gjennomført informantintervjuer i forsøksfylkene blant lærlinger, representanter fra skolene og opplæringskontorene. Antall intervjuer varierer mellom fylkene.

2.1 Finnmark

Tana videregående skole deltok i forsøket, og i Finnmark hadde man per 1. april 2019 fem løpende lærekontrakter – to som startet i 2017 og tre som startet i 2018. Alle disse kandidatene tok utdanning i landbruksfaget. Det finnes seks godkjente lærebedrifter⁵ i Finnmark, og to opplæringskontor: Opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark og Opplæringskontoret for reindrift og duodji.

Tana videregående skole

Skolen (skolegårdsbruket) er i tillegg lærebedrift og hadde per april 2019 tre lærlinger som etter planen skal ta fagprøven i løpet av 2020. Høsten 2017 var det ingen som ønsket lærlingetid i landbruksfag ved skolen, men to lærlinger er tilknyttet gårdsbruk i Karasjok. Hver lærling har sin fagarbeider⁶ som de jobber sammen med. I løpet av læretiden rullerer lærlinger og fagarbeidere slik at de får jobbe sammen med ulike fagarbeidere.

Rekruttering av lærebedrifter

Lærlingene i Tana er knyttet til opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark. Dette opplæringskontoret dekker bare offentlig virksomheter, og det har derfor ikke vært noe tema for opplæringskontoret å rekruttere lærebedrifter fra landbruket. Tana videregående skole har gjort en innsats for å rekruttere lærebedrifter, men selv om flere er godkjent er det bare skolegårdsbruket som har tatt inn lærlinger. Rektor forteller at gårdbrukerne opplever

⁵ Kilde: Finnmark fylkeskommunes rapport til utdanningsdirektoratet om forsøk med 2+2 modell for landbruk og gartnerfag, 5. desember 2018.

⁶ Fagarbeidere i landbruksfag som er ansatt ved skolegårdsbruket, og som fungerer som arbeidsledere for lærlingene.

læreplanen som så stor og ambisiøs at de ikke ser seg i stand til å ta inn lærling og ta ansvaret som følger med. Skolegårdsbruket benytter andre gårder til hospiteringsopphold der det er hensiktsmessig. Skolegårdsbruket har flere ulike produksjoner og fagarbeidere, driftsleder og lærere som kan følge opp lærlingene. I tillegg får lærlingene delta på alt av øvrige faglige tilbud ved landbruksskolen. Det betyr kurs, konferanser, seminarer, voksenagronomsamlinger og når f. eks Tine, Nortura og Animalia er på besøk, noe som bidrar til å dekke alle deler av læreplanen. Rektor mener dette opplegget har fungert godt, men sier samtidig at skolegårdsbruket har begrenset kapasitet når det gjelder antall lærlinger.

Forsøkslæreplanene

Ved Tana videregående skole mener rektor at forsøkslæreplanene Vg 2 landbruk og gartneri og Vg3 opplæring i bedrift landbruk er en positiv endring av læreplanene for landbruksfaget. Forsøkslæreplanene oppleves som mer praktisk rettet, og dermed bedre tilpasset elever og lærlingers hverdag. Alt i alt er både rektor og lærerkollegiet fornøyd både med planene og med løsningen med lærlinger i landbruket. Faglærerne ved skolen var skeptiske i starten, og følte at elevene kom til å gå glipp av mye viktig teori sammenlignet med den ordinære læreplanen for Vg 3 landbruk. Men tanken har ifølge rektor modnet i løpet av de fem årene forsøket har vart. Man ser at utdanning av fagarbeidere – ikke driftsledere, fra videregående skole er hensiktsmessig også i landbruket. Rektor mener en heller kan vurdere en type mesterutdanning, som i andre yrkesfag, der det å være leder for sin egen småbedrift er et tema. Det går gjerne svært lang tid før de unge elevene får sjansen til å drive sin egen gård.

Landbruksnæringa er ifølge rektor udelt positive, og helt tydelig på at de heller vil aneatte ungdom som har vært lærling og dermed har mer praktisk erfaring. Å sende elever rett fra Vg 3 landbruk ut i næringa gir ikke den samme tryggheten for at de kan nok av det praktiske. Gjennom prøvenemda har Tana videregående skole og næringslivet fått et noe tettere forhold i forbindelse med at fagprøver avholdes. Fire representanter fra næringa får da et større innblikk i hvordan skolen praktiserer utdanninga og lærlingenes kompetanse.

Opplæringskontoret

Opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark (OKOSF) følger opp lærlingene på Tana videregående skoles gårdsbruk. Opplæringskontoret har ingen landbruksfaglig kompetanse, men bred erfaring med mange ulike lærefag innen offentlig sektor. Fagarbeidere, lærere og driftsleder ved skolen har ansvar for lærlingen i det daglige arbeidet, og for at læreplanen følges. Opplæringskontoret følger opp dokumentasjonen som skal produseres undervegs (via OLK web), gjør vurderinger i forhold til når fagprøven skal avlegges og følger lærlingen på samme måte som i andre lærefag. OKOSF har ingen rolle i å rekruttere nye lærebedrifter til landbruket.

Informanten mener lærlingordningen i landbruket fungerer godt, og at lærlingene på skolegårdsbruket får god oppfølging. En greier å dekke en stor læreplan ved å ta mange av

skolens ressurser og hospiteringsopphold på andre gårder i bruk. Fra opplæringskontorets side håper man at forsøksordningen blir gjort permanent.

Lærlinger og lærebedrift

Lærlingene uttrykker at de er godt fornøyde med lærlingeordningen og fremhever at uten denne praksiserfaringen hadde det vært utfordrende å gå direkte inn i en praktisk jobb i landbruket. Lærlingene opplever at det er god kommunikasjon og at de får god faglig oppfølging fra fagarbeiderne på skolen. Kontakten og oppfølgingen fra opplæringskontoret oppleves som regelmessig og god. Det trekkes frem at det gjerne kunne ha vært mer praksisarbeid og fokus på lærlingetid i Vg 1 og 2 enn hva yrkesfaglig fordypning gir mulighet for i dag. Mer fokus på økonomi og administrasjon i landbruket trekkes også frem som en mulig forbedringsarena. Begge informantene planlegger å ta videre utdanning og påbygging til studiekompetanse etter endt lærlingetid. De angrer ikke på valget om å være lærling i landbruket, selv om de godt kunne ha tenkt seg å ha studiekompetanse etter tre år.

Fagansvarlig for lærlingene ved skolegårdsbruket ved Tana videregående skole uttrykker at de er svært godt fornøyde med lærlingeordningen og at dette fungerer bra. På skolen har de god tilgang til lærere og fagarbeidere på flere fagområder (skogbruk, maskin, fjøsstell), og lærlingene får derfor god faglig oppfølging på alle områder.

Rektor mener at en potensiell utfordring for private lærebedrifter kan være det store ansvaret og papirarbeidet det medfører for bedriften. I disse tilfellene kan det være gunstig med et godt samarbeid med skolen og opplæringstjenesten for å lette arbeidet for de enkelte gårdsbestyrerne. Det er et stort ønske om å fortsette lærlingearbeidet, da både lærlinger og fagansvarlig mener at elevene er bedre rustet når de skal ut i arbeidslivet. For mange elever er et fagbrev mer verdifullt enn et vitnemål. En utfordring i fylket er muligheten til å ta sertifikat for traktor, noe som er vanskelig pga. store avstander.

Videreføring

Rektor ved Tana videregående skole ønsker en videreføring av forsøksordningen for landbrukslærling. De opplever at de får motiverte elever som blir gode avløsere til næringen lokalt. Flere elever har etter hvert gått videre på høyskolestudier relatert til landbruk. En videreføring vil dra fordeler av at innholdet får større grad av systematisering og at rekrutteringen av elever følges opp i mye større grad. For å rekruttere bedrifter vil det nok kreves en forbedring av hvordan deres administrative oppgaver følges opp. Opplæringskontoret ønsker også en videreføring og peker på behovet for denne type kompetanse i et arktisk klima. Lærlingene er godt rustet for å gå inn i næringen. En videreføring bør ifølge informanten imidlertid legge større vekt på småfe – en næring man enklere kan starte opp i (med fagbrevet) sammenlignet med for eksempel melkeproduksjon.

Sammenfatning

Erfaringene med lærlingeløp i landbruket er positive i Finnmark, og både skolen, landbruksnæringa, fagansvarlig ved skolegårdsbruket og opplæringskontoret for offentlig sektor i Finnmark håper forsøksordningen vil bli gjort permanent. Ved skolen har det vært en modningsprosess blant faglærerne, men etter tre år vurderer en nå forsøksplanene som gode og hensiktsmessige fordi de treffer behovet hos elever og næringa bedre. Rektor ved skolen tar til orde for at fagarbeiderutdanningen (forsøket) kan bygges ut med en type «mesterutdanning» etter noen år i yrkeslivet, for å dekke de mer teoretiske fagene og bedriftslederrollen.

Finnmark står i en særstilling ved at samtlige lærlinger etter ordinært lærlingeløp til nå har vært ansatt ved skolegårdsbruket i Tana. Både fagansvarlig ved skolegårdsbruket og lærlingene er svært godt fornøyd med ordningen, men den risikerer å skape en flaskehals for elevene fordi det ikke er plass til så mange lærlinger på skolegårdsbruket. Til tross for flere godkjente private lærebedrifter har ingen tatt på seg å ha egen lærling ennå, men skolegårdsbruket bruker omkringliggende gårder aktivt til hospitering for å gi lærlingene et bredere tilbud. Da blir skolen «navet» som tar ansvaret for oppfyllelse av læreplanen, papirarbeid og organisering, og oppgaven blir enklere for gårdbrukerne.

2.2 Nordland

To skoler i Nordland har deltatt i forsøksordningen, Sortland videregående skole, skolested Kleiva og Mosjøen videregående skole, skolested Marka. I Nordland har spesielt Helgeland landbruksstjenester (HLT) og Opplæringskontoret for Nordre Nordland (OKNN) arbeidet aktivt for å rekruttere lærebedrifter, og antall lærebedrifter har økt betydelig. Per desember 2018 var det totalt 50 godkjente lærebedrifter i fylket⁷. Helgeland landbruksstjenester har arbeidet sør i fylket mens Opplæringskontoret for Nordre Nordland har arbeidet i nord. I tillegg har Opplæringskontoret Midt-Helgeland (OK Midt) fulgt opp en lærling.

De videregående skolene

Naturbruksavdelingene ved henholdsvis Sortland og Mosjøen videregående skoler har hatt litt ulike oppfatninger om forsøket og lærlingeløpet i landbruksfaget, ikke minst om organiseringen av tilbudet. Etter fem år er de imidlertid enige om at forsøket har ført mye positivt med seg. Lederne for de to naturbruksavdelingene peker begge på at ordningen med landbrukslærling er blitt godt kjent både for elever og landbruksnæringa og interessen har økt hos alle parter underveis i forsøket. Begge peker på at for en del av elevene har muligheten til å velge et mer praktisk utdanningsløp med to år i lære i stedet for Vg3 landbruk i skole vært viktig, kanskje

⁷ Kilde: Nordland fylkeskommunes rapport til utdanningsdirektoratet om forsøk med 2+2 modell for landbruk og gartnerfag, 5. desember 2018.

også avgjørende for om de kom seg igjennom utdanningen. Begge skolene ønsker å kunne tilby denne muligheten også etter forsøksperioden.

Skolene er godt fornøyde med forsøkslæreplanene, som de opplever som bedre enn de ordinære læreplanene for landbruksfaget på mange områder. Uansett hva som blir den gjeldende modellen etter forsøksperioden, så mener de faglige lederne for naturbruksskolene at læreplanene for landbruksfaget er modne for en revisjon. Ved begge skolene ønsker en å få inn mer praksis i Vg 3 landbruk. Kleiva ønsker å gå lengst i disse endringene og arbeider med dette per i dag, og vil heller tone ned fag som økonomi og driftsledelse for å heller bruke mer tid på å lære elevene å arbeide praktisk.

Ved *Sortland videregående skole, skolested Kleiva* har man siden 2015 tilbudt landbruksutdanning med to år i skole og to år i lærebedrift som eneste modell, skolen har ikke tilbudt Vg3 landbruk i forsøksperioden. Skolen beskriver oppstarten av forsøket som *«en tung veg å gå med mye motstand»*, fordi landbruksnæringa i starten var skeptisk til det å være lærebedrifter. Det tok litt tid å innarbeide ordningen, men etter en mobilisering fra bondelagene for å berge skolested Kleiva fra nedleggelse⁸ løsnet det. Det har imidlertid krevd hardt arbeid å rekruttere de første lærebedriftene. Skolen bidro til dette ved å bruke yrkesfaglig fordyping (YFF) på Vg 2 målrettet for å la elevene bli kjent med potensielle lærebedrifter. Tanken var at dette ble noen uker med «gjensidig utprøving» både for gårdbrukeren og eleven, som munner ut i lærekontrakt. Å matche elev med riktig lærebedrift har vist seg å være meget verdifullt. Opplæringskontoret for Nordre Nordland har også bidratt, blant annet gjennom et årlig «speed-date»-arrangement der elever og gårdbrukere møtes. Dette har fungert, og lærebedriftene sprer seg ut fra nærområdet til Kleiva. Informanten mener at informasjonsarbeid, utprøving og erfaringer har snudd holdningene til læringer blant gårdbrukerne: Man ser nytten av dem, og også at prisen ikke blir så høy når avløser- og lærlingtilskudd regnes inn. Næringa ser også at fagarbeiderne har langt mer praktisk arbeidserfaring enn agronomer fra Vg 3 landbruk i skole hadde, noe som oppleves som viktig og positivt. I dag opplever informanten at den tidligere skepsisen i næringa har snudd til en stigende frustrasjon over at forsøket er slutt, nå som det *«endelig løsner og næringa har vennet seg til det og faktisk etterspør læringer»*.

Kleiva ønsker å beholde lærlingeordningen, gjerne i kombinasjon med Vg 3 landbruk i skole. En del av elevene lykkes bedre i lærlingeløp enn i skole og det utdannes arbeidskraft bedre tilpasset landbrukets behov på denne måten. Både næringa og elevene ønsker at man som nyutdannet har mer praktisk arbeidserfaring og «skit under neglene» enn tidligere. Ungdom med lite praktisk erfaring hjemmefra har mer utbytte av at utdanningen fokuserer på å lære å stå i fysisk arbeid over tid, enn på driftsledelse og gjødselplanlegging. Dette er tjenester mange bønder uansett

⁸ Å ikke kunne framskaffe lærlingeplasser til elevene ble sett på som et argument for at skolen ikke behøvdes i så stor grad lenger, ifølge informanten.

kjøper inn i dag. Det går gjerne 15-20 år før ungdommen kommer til å ta over en gård, og man kan ta disse driftslederfagene f. eks på voksenagronomen.

Ved Mosjøen videregående skole, avdeling Marka er en derimot ikke villig til å la lærlingordningen erstatte Vg 3 landbruk i skole. I motsetning til Kleiva ville en ved Marka valgt Vg 3 landbruk i skole framfor en 2+2 modell dersom en ble tvunget til å prioritere, fordi det teoritunge Vg 3 landbruk i skole er en viktig utdanning for de som skal ta over gård og ha ansvaret for drifta av egen virksomhet. Det en ved Marka egentlig ønsker er imidlertid *lærlingeløp som en valgmulighet for de elevene som ønsker det*, og som en mer praktisk utdanning passer best for. Lærlingetid i landbruket bør være et supplement, ikke et alternativ til Vg 3 landbruk, mener informanten. Den passer godt for elever som motiveres av praktisk arbeid og ikke så bra for de som skal bli bedriftsledere.

Opplæringskontorene

De tre opplæringskontorene i Nordland er Helgeland landbrukstjenester (HLT, seks lærlinger per 1. april 2019), Opplæringskontoret for Nordre Nordland (OKNN, åtte lærlinger per 1. april 2019) og Opplæringskontoret Midt (OK Midt, to lærlinger per 1. april 2019). En lærling er også tilknyttet Flerfaglig Opplæringskontor i Lofoten. To lærlinger i Nordland er ikke tilknyttet noe opplæringskontor.

Opplæringskontorene i Nordland har forskjellig utgangspunkt når de vurderer forsøksordningen: OK Midt og OKNN er tradisjonelle, brede opplæringskontorer som dekker mange fagområder innenfor yrkesopplæringen. HLT markedsfører seg som «*landbrukets eget vikarbyrå*»⁹ og selger i utgangspunktet avløser- og landbruksvikartjenester. HLT fyller rollen som opplæringskontor for lærlinger i landbruket i søndre del av Nordland, og med sin landbruks- og lokalkunnskap bidrar de sterkt i rekruttering av lærebedrifter. De forskjellige ståstedene preger naturlig nok vurderingene representantene fra opplæringskontorene gjør av ordningen: OKNN kan sammenligne landbruksfaget med andre lærefag, men har ingen spesifikk kjennskap til landbruket som sektor eller den ordinære landbruksutdanningen. HLT kjenner landbruksfaget, bransjen og landbruksutdanningen inngående, men har ingen tidligere erfaring som opplæringskontor. De kan imidlertid sammenligne forsøksmodellen med den ordinære landbruksutdanningen.

Gjennomføring og rekruttering

Ansvarlig for landbrukslærlingene ved OKNN følger opp i alt 130 lærlinger i 30 ulike lærefag¹⁰, noe som gir informanten et godt utgangspunkt for å sammenligne landbruket med andre

⁹ Kilde: <http://www.helgeland-landbrukstjenester.no/wp-content/uploads/sites/47/2016/07/Brosjyre.pdf>

¹⁰ Disse lærefagene er listet opp på OKNN sin nettside: <https://oknn.no/for-elev/#andre-tilgjengelige> (lesedato 3. april 2018).

bransjer. Erfaringen så langt er at lærlingene og lærebedriftene i landbruket klarer seg akkurat like godt som i de øvrige bransjene. Det virker ikke å være noen systematiske forskjeller.

Noen klarer seg bra, andre har ballast som gjør ting vanskelig, noen har valgt feil og slutter, akkurat som i andre lærefag (sitat informant ved OKNN).

Det har ikke vært vanskelig å rekruttere lærebedrifter, og andelen som fullfører løpet ser ikke ut til å skille seg systematisk fra de øvrige lærefagene ved OKNN. Opplegget med «speed-dating» benyttes både ved Marka og Kleiva.

For Opplæringskontoret i Nordre Nordland har det som har kommet undervegs av utfordringer vært håndterbart, og man mener ordningen fungerer godt og bør fortsette. Et forhold som påvirker rekrutteringen av lærebedrifter er at gårdbrukere sjelden har mulighet til økt inntjening gjennom å ta inn en lærling. Inntektssiden er ofte styrt av produksjonskvoter, og en har ingen eksterne kunder å fakturere ekstra timer for lærlingens arbeid. Spesielt på mindre gårder kvier en seg for å betale den delen av lærlingens lønn som ikke dekkes av avløsertilskudd og lærlingtilskudd. Til tross for dette har det ikke vært vanskeligere å skaffe lærebedrifter i landbruket enn i andre bransjer, men informanten foreslår likevel en økonomisk incentivordning (ut over lærlingtilskuddet) til bønder som tar inn lærling.

Omfattende læreplaner

Når det gjelder læreplanen skiller landbruksfaget seg tydelig fra de øvrige lærefagene:

«Læreplanen i landbruksfaget, som lærlingene skal gjennom i løpet av to lærlingeår, er for stor. Den er omtrent dobbelt så stor som for de øvrige fagene. Dette krever mye både av lærlingen, lærebedriften og opplæringskontoret. Det er stor forskjell på to år med praktisk arbeid, og ett år med teoretisk undervisning på skolen! Læreplanen må tilpasses det praktiske nivået og hverdagen som lærling» (sitat fra informant ved OKNN).

Siden de fleste bønder setter bort oppgaver som f. eks regnskap og gjødselplanlegging, føler de seg ikke komfortable med å lære bort dette. Opplæringskontoret har løst dette delvis med å holde kurs for lærlingene, ved å benytte seg av naturbruksskolene og lærerne der eller at en skreddersyr opplegg basert på muligheter i nærområdet til lærlingen. Men informanten mener en med fordel kunne tatt ut de mer teoretiske fagene fra læreplanen i landbruk. OK Midt har gjort seg de samme erfaringene med læreplanene som OKNN.

Helgeland landbrukstjenester, som har et rent landbruksfaglig utgangspunkt, mener imidlertid at det er naturlig at landbrukets læreplaner er større enn andre fags:

Jeg tror ikke læreplanen oppleves som for stor av elevene, de er jo vant til det fra landbruksskolen at landbruket er et omfattende næring. Dette er jo ei hel næring med mange fag, ikke sant, det blir ikke

bare ett fag som mange andre læreplaner har. Landbruket er mer omfattende enn f. eks rørlegger og elektrikeryrket (informant HLT).

Denne respondentens viktigste ankepunkt mot forsøkslæreplanene er at de er skrevet i et tungt og utilgjengelig fagspråk, slik at de trenger «oversettelse» til konkrete arbeidsoppgaver på gården. HLT med sin fagkompetanse har bearbeidet forsøkslæreplanene en del. I denne oversettingen har HLT blant annet gjort tilpassinger av innholdet tilsvarende det OKNN etterlyser: F. eks er målet om driftsplanlegging i læreplanen «konkretisert» til at eleven skal ha kjennskap til hva en driftsplan er, kunne lese og forstå betydningen av den – ikke lage den selv. Informanten mener dette er en fornuftig tilpassing til at «*tida har endret seg*» på dette området. Informanten ved HLT brenner for lærlingeordningen og mener både landbruket og elevene trenger ordningen:

Jeg håper virkelig denne ordningen videreføres, for jeg ser at noen elever blomstrer opp gjennom å bli lærling i stedet for å gå på skole. Det gjelder blant annet elever som er ressurssterke, men sliter med f. eks lese- og skrivevansker. Men dette er faglig dyktige elever som er flinke til å arbeide, og det å få ansvar og mestre arbeidet gjør dem så godt. Det er en fornøyelse å se!

Tilgangen på avløsere på Helgeland er god, og «*ingen sier opp en fast avløser for å ta inn lærling i stedet*». Praksisvertene nært Marka foretrekker å fortsette som praksisverter i stedet for å ta inn lærling. Løsningen ligger delvis i å rekruttere lærebedrifter utenfor eget område, f. eks i Salten.

Tidligere lærlinger

De syv lærlingene i det første kullet ble fulgt opp med intervjuer flere ganger i løpet av læretida og de fleste av dem var veldig godt fornøyd med læretida. De følte at de fikk delta i alle arbeidsoppgaver, de deltok på kurs og samarbeidet med lærebedrift og opplæringskontor har vært godt. Alle ville valgt lærlingetid igjen om de fikk velge på nytt, men en av dem ville vurdert å få en annen lærebedrift. En av lærlingene byttet lærebedrift fordi samarbeidet ikke fungerte og det ikke var nok arbeidsoppgaver. I 2016 var det totalt tre lærlinger som startet læretiden sin, alle fra Sortland videregående skole. De som besto fagprøven jobber i dag innen landbruksnæringen. Det lave antallet lærlinger i 2016 skyldes delvis at det ikke ble rekruttert noen lærlinger ved Marka i 2016. Åtte lærlinger startet læreløpet sitt i 2017 i Nordland.

Lærlingene formidler at de trives godt, har varierte arbeidsoppgaver og opplever å ha lært mer i lærlingetiden enn det de gjorde i løpet av de to årene på skolen. De trekker frem at praktisk arbeid er en vesentlig del av arbeidet i landbruksnæringen, og mener at det er alt for lite praksis i skolen. Lærlingene fremhever at erfaring med selvstendig arbeid er viktig, spesielt med tanke på senere arbeidsliv. De peker også på at det er «*mange som ønsker seg å bli lærling i landbruket*». Noen peker på forbedringsmuligheter; mer oppfølging fra opplæringskontor, større faglige utfordringer og mer inkludering i sosiale miljø med andre lærlinger.

Lærebedriftene

Vi har intervjuet den fagansvarlige for lærlingene ved åtte lærebedrifter i Nordland.

Lærebedriftene er både enkeltstående gårdsbruk av ulik størrelse og driftsform, samarbeidskonstellasjoner av to eller flere gårder som deler på en lærling og skolegårdsbruk ved landbruksskole.

Fagansvarlige ved de ulike lærebedriftene er utelukkende positive til innføring av lærlinger i landbruket, og mener at det er et stort behov for denne opplæringsmodellen i en praktisk bransje som landbruket. En lærebedrift fremhever at det var på høy tid at det ble innført lærlingetid i landbruksfag: Det har over lengre tid har vært et stort problem at landbrukselevne kan alt for lite praktisk arbeid. Lærlingetiden bidrar ifølge informantene til viktig erfaring fra praktisk arbeid, og ikke minst gjør den ungdommene mer rustet til de skal ut i et ordinært arbeidsliv. Det fremheves videre at lærlingeordningen er spesielt gunstig for praktisk anlagte elever, som ofte opplever at det blir for mye teori og lite praksis i utdanningen på skolen. Både lærlinger og lærebedrifter understreker at det er mange elever som ønsker å bli lærling i landbruket. De tror derfor lærlingeordningen i landbruket er positiv for rekrutteringen av både bønder og avløsere til landbruket.

Enkelte av lærebedriftene peker også på at lærlingeordningen er positiv for de enkelte gårdsbrukene og landbruksnæringen, fordi den profesjonaliserer gårdsdriftens strukturer og systemer. De peker på at landbruksfaget har endret seg mye de siste femti årene, mye er endret siden de selv tok utdanningen og dagens skole er betydelig oppgradert. I dagens landbruksnæring er marginene små og det er nødvendig med gode resultater i alle ledd for å lykkes. At det utdannes faglig dyktige folk er derfor svært viktig for næringen, det å ha en lærling på gården har positive sosiale effekter ved flere av lærebedriftene. Man jobber alene på gården, og uttrykker at det er positivt å ha noen å diskutere faglig med. Flere fremhever at de også har blitt mer opptatt av HMS etter at de gikk inn i lærlingeordningen. En annen viktig bieffekt er at hverdagen har blitt mer fleksibel, med muligheter for å ta fri innimellom. Samtidig peker også lærebedriftene på at man må ta oppgaven med opplæring alvorlig, og forstå at en lærling ikke er en fullverdig ansatt, men en som skal lære seg yrket.

Det var likevel stor variasjon i opplevelsen av hvor godt informantene mener lærlingeordningen fungerte på eget gårdsbruk. Flere fremhever at de synes det var vanskelig å følge læreplanen fra A til Å, og at de er usikre på om lærlingene lærer det de skal. De opplever at det er store variasjoner i kunnskapsgrunnlaget hos de enkelte lærlingene, og det må derfor være rom for individualisering i opplæringen. Mange opplever dessuten at det kreves mer opplæring av lærlingene enn de hadde forventet på forhånd. Lærebedriftene peker da på at det kan være behov for mer praktisk utdanning på Vg1 og Vg 2 i skolen. Selv om de fleste lærebedriftene har deltatt på et kurs i forkant av lærlingetiden, etterlyser flere mer opplæring og informasjon. De er også opptatt av å komme tidlig på banen som lærebedrift, og få sjansen til å bli kjent med eleven før

læretida starter. En lærebedrift påpeker at tidlig involvering trolig også vil gi bedriften mer oversikt over læremålene. Det etterspørres mer bistand fra opplæringskontorene med regelmessige møter med alle involverte parter (dvs. lærling, lærebedrifter og opplæringskontor). En lærebedrift uttrykker et ønske om å standardisere den faglige opplæringen, f.eks. ved hjelp av måleskjema og spørsmål til drøfting i de ulike fagtemaene.

Noen lærlinger har delt lærlingeplass mellom flere gårdsbruk. Også ved disse brukene uttrykker lærlingene at de er godt fornøyde og har varierte arbeidsoppgaver. En utfordring kan være at det blir flere fagansvarlige å forholde seg til, og at disse kan ha svært forskjellig rutiner og måter å lære bort arbeidet sitt på. Likedan peker samarbeidskonstellasjonene av lærebedrifter på administrative og pedagogiske utfordringer knyttet til både forventninger til lærlingen og måten den faglige oppfølgingen og læringen blir gjort på ved de ulike gårdsbrukene. Det er behov for regelmessige møter med alle de samarbeidende gårdene for å få dette til å fungere.

Videreføring

En videreføring av lærlingeordningen er ønsket fra OKNN. Koronaepidemien har vist at det er behov for lokal arbeidskraft. Det er mulig å øke kapasiteten på lærebedrifter, og det samarbeides godt for å gi lærlingene gode muligheter for relevant praksis. Læreplanen bør forenkles noe på fagområdet driftsledelse. HLT ønsker sterkt en videreføring av lærlingeordningen da de ser betydelig forskjell på elever med fagbrev kontra elever med Vg 3 Landbruk i skole når avløsere skal ansettes. De som har gått som lærling har en vesentlig større trygghet og kompetanse til å ta ansvar og kan gå rett inn i jobben. Gjennom å både være opplæringskontor og arbeidsformidler har de gode forutsetninger for å observere denne forskjellen.

Det er viktig med forutsigbarhet for hvilken løsning som velges fordi det er ressurskrevende å tilby Vg 3 Landbruk i skole og lærlingeordningen parallelt. Marka ønsker å beholde Vg 3 Landbruk, ved å kun satse på lærlingeordningen vil det ikke være nok lærebedrifter til å øke antall plasser opp til ca. 25. Skolen er opptatt av å utdanne gårdbrukere som har mulighet til å spesialisere seg. De har de siste årene arbeidet med å gjøre Vg 3 Landbruk mer praktisk innrettet.

Kleiva ønsker å bevare lærlingeordningen i en kombinasjon med Vg 3 Landbruk. Det som er essensielt er at det velges en løsning som er forutsigbar for skolen, elevene og næringen. Kleiva har opplevd vansker med forsøksordningen på grunn av utydelige styringssignaler. En videreføring bør la det være mulighet for å gå over fylkesgrensene for å utnytte tilgjengelige lærebedrifter. Det bør også være mulig å rullere mellom flere lærebedrifter for å få en tilstrekkelig faglig bredde i utdanningen. De opplever at næringen savner lærlinger nå som forsøket er over.

Sammenfatning

Ved forsøksordningens slutt forteller både skoler, opplæringskontor, lærebedrifter og ikke minst lærlingene selv om en lærlingeordning som var godt innarbeidet og som opplevdes som positiv.

Forholdet mellom læretid og Vg 3 Landbruk i skole var avklart, og begge naturbruksskolene mener lærlingeløp i stedet for skole gir en stor gruppe elever. Begge skolene vurderer forsøkslæreplanene som gode og bedre enn den opprinnelige læreplanen for landbruksfaget. Ved skolene ønsker en å fortsette med en kombinasjon av lærlingeordning og Vg3 Landbruk som i forsøksperioden. Begge skolene understreker imidlertid behovet for en revisjon av den faste læreplanen for landbruksfaget, med tanke på mer praktisk opplæring også i skolen, men også for å oppdatere den med tanke på dagens krav i næringen.

Man har til nå greid å rekruttere lærebedrifter slik at en dekker etterspørselen i Nordland, men dette har krevd aktivt og oppsøkende arbeid fra opplæringskontor og skolene gjennom faget yrkesfag til fordypning (YFF-faget i Vg 2). I norddelen av fylket (Kleiva) opplever ikke Opplæringskontoret for Nordre Nordland at de har hatt utfordringer med å rekruttere lærebedrifter. Fra skolen understrekes det at en hadde en tung start og måtte jobbe for å overbevise næringa om verdien av å ta inn lærling, men at dette snudde og etterspørselen økte i siste del av perioden.

Opplæringskontoret for Nordre Nordland kan sammenligne landbruket med 29 andre lærefag de jobber med, og de mener landbruk er like egnet som lærefag som de øvrige yrkesfagene. Den eneste utfordringen er en omfattende læreplan med vidt faglig spenn. Opplæringskontoret skreddersyr ulike typer faglige løsninger for lærlinger/lærebedrifter som ikke kan oppfylle alle læreplanens mål på eget bruk. Det kan være kurs, hospitering eller bruk av landbruksskolenes kompetanse. Lærlingene vi har fulgt fra skolebenken og over i arbeidslivet (lærlingekull 2015) har i stor grad vært fornøyd med tilbudet av kurs og faglig oppfølging også utenfor gårdsbruket. De som startet i 2016 og 2017 gjør litt mer varierende vurderinger av dette. Flere lærebedrifter og lærlinger etterlyser en form for nettverk eller en arena for fylkets lærlinger og lærebedrifter, der en kan lære av hverandre, samkjøre kurs og opplæring og liknende.

Landbruksnæringa er udelt positive til at et lærlingeløp erstatter et tredje år i skole i landbruket. De ser det positive ved å få arbeidskraft som er mer praktisk kyndig og vant til å arbeide. Lærebedriftene er imidlertid litt usikre på det å skulle lære bort etter en læreplan, og om de gjør en god nok jobb. Det varierer også hvor bevisst man er på at lærlingen faktisk er i en opplæringsstilling, og ikke bare ekstra arbeidskraft. God opplæring og informasjon som inkluderer forventnings- og rolleavklaringer hos lærebedriftene i forkant av lærlingetiden synes derfor å være nødvendig for å få ordningen til å fungere optimalt. Lærebedriftene ønsker dessuten å kjenne lærlingene sine i god tid før læretiden starter. Dette kan også være positivt med tanke på å gjøre alle partner godt kjent og forberedt på samarbeidet som venter dem.

Det synes å være variasjoner mellom lærebedriftene. Det kan se ut til at større gårdsbruk er mindre marginale og har mer tid og ressurser til opplæring av lærlingene. Både lærlingene og fagansvarlige ved disse gårdsbrukene er mer fornøyd med ordningen sammenliknet med

mindre gårdsbruk. Dette kan komme av at det er et større fagligmiljø på disse gårdene og lærlingene glir mer naturlig inn i det ordinære driften på gården.

Skolegårdsbrukene som lærebedrift oppleves som ulike av lærlinger i Finnmark og Nordland, og det ser ut til å handle om hvor tett integrert lærlingene er i det sosiale og faglige livet ved skolen. Fordi mange gårdsbruk er små og har begrenset økonomisk bæreevne og produksjon, vil det ofte være behov for å sette sammen samarbeidende konstellasjoner som har en lærling på deling. I Nordland har en høstet erfaringer med dette, og oppdaget noen utfordringer. Det er krevende å skulle koordinere og samstemme forventninger til lærlingen på ulike gårdsbruk, og kanskje får bare en av gårdbrukerne (fagansvarlig) direkte kontakt med og støtte fra opplæringskontoret. Faste samarbeidsmøter og et bevisst forhold til god informasjonsflyt mellom deltakerne i samarbeidet er viktig.

2.3 Buskerud

Ved oppstart av forsøket var det to skoler som deltok; Ål videregående skole, avdeling Fjellandbruksskolen Lien og Buskerud videregående skole. Naturbrukstilbudet ved Ål videregående skole ble nedlagt fra og med skoleåret 2016-17. I Buskerud ble det etablert et eget opplæringskontor Opplæringssenter for naturbruksfag. Det har vært et godt samarbeid mellom de ulike aktørene i forsøksperioden selv om det var krevende i oppstarten. Grunner til krevende oppstart var bl.a. en noe avventende holdning til forsøket fra både skolens fagpersonale og næringsorganisasjonene. Det var behov for omfattende informasjonsvirksomhet og entreprenørskap knyttet til etableringen av forsøket samt rekruttering og opplæring av lærebedrifter. En viktig drivkraft for forsøket har vært lederen for opplæringssenteret som også er lærer ved en av skolene.

Fra den videregående skolen har det vært vektlagt at man mener at yrkesutdanningen innen landbruk- og gartnernæring ikke bør skille seg fra øvrige yrkesutdanninger, og slik sett følge et 2+2-løp. Et viktig argument som trekkes frem er at et 2+2 løp i større grad vil kunne målrettes i forhold til kompetansebehovet i næringa. Næringen ønsker å ta ansvar for å sikre dette gjennom en 2+2-ordning, på lik linje med andre næringer. Ved Buskerud videregående skole har man siden 2015 tilbudt agronom- og gartnerutdanning med to år i skole og to år i lærebedrift som eneste modell. Det har ikke vært tilbud om Vg 3 Landbruk i forsøksperioden.

Skolen måtte fra høsten 2019 starte opp igjen et tilbud med studieforbereidende Vg 3 Naturbruk. For elevene som startet på Vg 2 landbruk og gartnernæring var dette ikke i tråd med forventningene. Disse elevene ønsket å gå ut i lære. Det var derfor positivt at Kunnskapsdepartementet åpnet for å videreføre forsøket i påvente av resultatene fra forsøket. Til tross for kort varslingsklarte men ved skolen og opplæringskontoret å gjennomføre et to-årlig lærlingeløp for elevene som ønsket det.

Opplæringskontoret og rekruttering av lærebedrifter

Opplæringscenteret for naturbruk i Buskerud er opplæringskontor for landbruk og gartnernæring, samt for skogfag, hest- og hovslagerfag.

Det er fra opplæringskontorets side lagt ned mye ressurser i å informere om forsøket til organisasjoner og landbruksnæringen i Buskerud samt å rekruttere og følge opp lærebedrifter. I starten på forsøket var det mye oppsøkende virksomhet for å rekruttere lærebedrifter. Dette har gjennom forsøket endret seg. Nå kommer lærebedrifter og etterspør nye lærlinger. Informanter mener at det er en form for «smitteeffekt» som brer seg i næringen ettersom ordningen blir kjent og flere får egne erfaringer. Opplæringscenteret har etablert et stort nettverk av lærebedrifter, og kunne ifølge informanten enkelt plassert ut mange flere lærlinger. Tilbakemeldingene fra næringa har vært positive.

I Buskerud har ikke skolegårdsbruket vært godkjent som lærebedrift og kunne ifølge lederen for opplæringskontoret heller ikke godkjennes som lærebedrift, da skolegårdsbruket ikke hadde husdyr/produksjonsdyr i forsøksperioden. I desember 2018 vedtok Fylkestinget i Buskerud å bygge nytt fjøs for storfe og sau ved skolen. Planlagt oppstart av bygging er forsommeren 2021.

Forsøkslæreplanene

Forsøks læreplanene for opplæring i bedrift innen landbruk og gartner har vært omfattende og har ifølge en informant vært vesentlig mer omfattende sammenlignet med f.eks. elektrikerfaget. For å kunne nå alle læreplanmål har dette vært løst ved å gjennomføre deler av læretiden hos ulike lærebedrifter (kommer an på drift og kompleksiteten hos den enkelte bedrift). I tillegg har det blitt supplert med kurs. Dette gjelder f.eks. økonomi. Kurs for lærlingene har også fungert som en viktig møteplass hvor lærlingene har utvekslet erfaringer og bygget nettverk.

I Buskerud ble det etablert en modell som sikret at læreplanmålene ble nådd ved at lærlingen arbeidet i to til tre lærebedrifter. 2+2-modellen har gitt en ny dimensjon til utdanningen ved at det åpnes for nye muligheter og kombinasjoner. Et eksempel har vært at deler av læretida kan gjennomføres i et annet land.

Ved en eventuell videreføring av 2+2 modellen er det behov for å gjennomgå læreplanen for Vg 2 Landbruk og gartnernæring for å målrette denne med sikte på å klargjøre elevene til de skal i lære. Skolenes ansvar for å forberede elevene på læretiden må tydeliggjøres og det er behov for å standardisere læreplanene mer og målene må konkretiseres. Den teknologiske utviklingen krever en jevnlig oppdatering av læreplanene. Gjeldende læreplaner kan gi sprik i elevenes faglige grunnlag. Faget Yrkesfaglig fordypning (YFF) skal gi elevene mulighet for å fordype seg i et eller flere aktuelle lærefag. Faget er derfor sentralt som forberedelse til læretida.

Alle lærlinger i Buskerud har dokumentert læretiden gjennom bruk av det nettbaserte verktøyet for oppfølging, opplæring og administrasjon av lærlinger, OLKWEB. Ved en eventuell videreføring av et 2+2 utdanningsløp er det ifølge en informant behov for standardisering og utvikling av et mer enhetlig løp. I dette ligger bruk av felles plattformer og dataverktøy. Det samme gjelder et mer enhetlig opplegg for kursing av lærlinger f.eks. innenfor driftsøkonomi. Det ble i den forbindelse vist til kursen som tilbys av opplæringskontorene innenfor anleggsgartnerfaget.

Gjennomføring

Yrkesfag til fordypning (YFF-faget) har vært et viktig virkemiddel for å koble lærling med lærebedrift. Dette sammen med opplæringskontorets nettverk og innspill om ønsket lærebedrift fra elevene selv, har dannet grunnlag for den faktiske koblingen mellom lærling og bedrift. Dette har så langt fungert bra. Det har hendt det har oppstått forhold som medfører at lærlingen bytter lærebedrift, noe som ifølge informanten ikke er særskilt for landbruk- og gartnerfag.

Eksempler på positive effekter av forsøket som en informant trekker frem:

- Økt mestringsfølelse ved å lykkes i eget utdanningsløp.
- En bedre agronomisk opplæring gjennom opplæring i bedrifter med moderne utstyr.
- Ny metodikk for læring sammenlignet med tre år i skole. Lærlingene får jobbet med «hender og hodet».

Denne informanten trakk frem at det er; *«et ultraparadoks at det faget som krever mest praktisk erfaring for å være en god yrkesutøver ikke har en 2+2-ordning, men at opplæringen skal skje på en skole.»*

Lærlingene har gitt klare tilbakemeldinger på at utbytte av læring i lærebedrift ved praktisk arbeid var veldig verdifullt, og det ble understreket at tilsvarende læring ikke var mulig å oppnå gjennom en teoretisk tilnærming eller praksis ved gårdsbruket. Skoleåret gir også begrensninger i forhold til praktisk opplæring i planteproduksjon ved skolene.

«Bare det å følge plantene gjennom året er verdifullt i forhold til læring. Det å lese om det gir ikke samme utbytte», var et eksempel på utsagn fra en lærling.

Sammenfatning

Forsøket har hatt stor oppslutning i Buskerud, aktørene har samarbeidet godt og resultatene er gode. «Rett mann på rett plass!», trekkes fram som en sentral årsak for at man har nådd dit man er i dag i Buskerud. Rollen som Opplæringscenteret ved leder har tatt trekkes fram som helt avgjørende. Det nevnes også at engasjementet og arbeidsinnsatsen som har vært lagt ned har vært betydelig. Sårbarheten er også tydelig, da mye er knyttet opp mot en person.

Både Opplæringssenteret og skolen trekker fram at det har vært uheldig med all usikkerheten rundt avslutningen av forsøksperioden og om 2+2 modellen kunne videreføres frem til en beslutning er tatt mht. videreføring eller ikke.

Lokale bondelag har vært positive til forsøket, og de har vært sentrale samarbeidspartnere i prosjektet. Tilbakemeldingene fra næringa har vært positive. De har ytret ønske om å bidra til opplæringen og å skape gode agronomer. Det har ikke vært problemer med å rekruttere lærebedrifter og det virker å være potensiale for å utplassere flere lærlinger.

2.4 Vestfold

Vestfold deltok i forsøksordningen med Melsom og Gjennestad videregående skole. Vestfold landbrukstjenester (VLT) har vært opplæringskontor, mens Opplæringssenteret for naturbruk i Buskerud også er godkjent i Vestfold. Det har vært et godt samarbeid mellom fylkeskommunen, skolene, VLT og næringene. I Vestfold har en hatt et godt samarbeid med Vestfold Bondelag.

Gjennestad videregående skole har lange tradisjoner som gartnerskole og har vært regnet som en av landets fremste i så måte. Skolen er en privat internatskole eid av Normisjon. Skolen har i dag et bredt studietilbud med flere yrkesfaglige tilbud samt studiespesialisering. Over en del år har rekrutteringen til gartnerfaget vært synkende og ledelsen ved skolen så det som avgjørende å prøve ut en mer praksisbasert form for utdanning. En så Vg 3 gartnerfag som teoretisk og lite hensiktsmessig, en lærlingeordning ble vurdert som den beste måten å utdanne gartnere på. Skolens erfaringer med forsøksordningen styrket ledelsens tro på at et lærlingeløp for gartnere er den beste utdanningsformen. Skolen brukte forsøkslæreplanen i Vg 2 landbruk og gartnerfag til å forberede elevene på å bli lærlinger. Yrkesfaglig fordypning var egnet til dette da elevene fikk møte lærebedriftene og prøve seg i praksis hos bedriftene, noe som har vært viktig for elevene og bedriftene.

Lærere og ledelsen ved **Melsom videregående skole** har gode erfaringer med forsøket. Melsom rekrutterer elever fra hele Vestfold med ulike bakgrunn. Melsom har hatt et godt samarbeid med lærebedriftene, VLT og Vestfold bondelag. Gjennom forsøksperioden har skole, opplæringskontor og lærebedrifter etablert gode samarbeidsarenaer. Melsom videregående skole hadde en koordinator for yrkesfaglig fordypning som var ansvarlig for formidling av læreplasser og oppfølging av praksisverter. Der skolen ikke kunne gi bred nok praktisk erfaring, fikk en til et godt samarbeid med praksisverter og VLT. Sammen planla de elevens kompetanse ut fra praksisvertens og den fremtidige lærebedriftens behov. Det inkluderte opplæring i varme arbeider, maskinførerbevis, truckførerbevis og autorisasjonskurs innen plantevern. VLT sendte lærlinger på kurs i andre fylker. På mange områder står kurstilbudet ikke tilbake for det elevene får med Vg 3 landbruk, men et unntak kan være innen økonomi og driftsledelse. Lærlingene får

først praksis og deretter teori, noe som er i tråd med pedagogikken for yrkesfag. En representant for ledelsen ved Melsom videregående skole poengterte i 2018 at:

«Landbruksnæringa i Vestfold har tatt imot tilbudet om lærlinger på en utrolig flott måte, dette kan vi i fra Melsom sin side ikke få understreket nok. I tillegg har vi fra skolens side opprettet en YFF-koordinator som har bedret kontakten med næringslivet».

Før forsøksordningen ble iverksatt var samarbeidet med praksisverter mer ensidig, hvor skolens behov for utplassering var utgangspunktet. Samarbeidet med næringa handlet i stor grad om hvordan elevene fungerte i praksis og i mindre grad i hvilken opplæring elevene skulle få ut i fra praksisvertens kompetansebehov. Bedriftene gir en bredere praksisopplæring enn det elevene kan få på skolen. Skolen har eksempelvis et moderne melkerobotfjøs, men ingen grisebesetning.

VLT har siden 2014 vært sentral i arbeidet med å etablere og drifte forsøksordningen i Vestfold. Daglig leder poengterer at det er krevende å være opplæringskontor. Lærlingene møter en rekke ulike utfordringer som Vestfold landbruks tjenester har tatt tak i. De har vært månedlige møter med de andre opplæringskontorene i Vestfold og inntrykket er at lærlinger innen gartner og landbruk møter akkurat de samme utfordringer som innen de andre yrkesfagene. Selv om innstillingen kan være positiv, så er det uvant for mange å stå i en hel dags arbeid. En må rett og slett orke det. Vestfold landbruks tjenester må hele tiden rekruttere nye lærebedrifter. Det har krevd endel arbeid, men ble lettere utover i forsøksperioden. Det skyldes at mange lærebedrifter fikk gode erfaringer. De bedriftene som ville ha sin andre lærling var bedre orienterte om lærlingeordningen enn da de fikk sin første lærling. I samarbeid med fylkeskommunen og andre ble det etablert gode rutiner for oppfølging av lærlingene, slik at det for eksempel kan søkes ekstra midler til enkelte lærlinger for at lærebedriftene kan få tilført ressurser. En er helt avhengige av at lærlingene har interesse for fagene. Har de interessen kan det kompensere for manglende kunnskap når de går inn i læretiden. VLT mener skolene er på vei til å lykkes med å tilpasse Vg 2 landbruk og gartnernæring til et lærlingeløp, ikke minst ved at Vg 2 elevene får praksis i de bedriftene der de kan få lære plass. Det er behov for å forenkle forsøkslæreplanen for opplæring i bedrift da det ikke er mulig å dekke hele innholdet i planen. De som skal lede større gårdsbruk bør slik daglig leder ser det ta fagskole innen landbruk.

3 LÆREBEDRIFTENES ERFARINGER

Våren 2020 ble det samlet data fra personer som har hatt lærlinger og eller lærekandidater i sin landbruksvirksomhet. Virksomhetene er lokalisert i Finnmark, Nordland, Buskerud og Vestfold. Det ble benyttet et elektronisk spørreskjema som ble sendt på epost og lå tilgjengelig i ca. fem uker. Tre purringer ble sendt til respondenter som ikke svarte. Totalt svarte 27 av 46 mulige respondenter. Vi benyttet oversendte kontaktlister fra flere opplæringskontorer, og vi ser i ettertid at bestillingen kan ha blitt oppfattet ulikt slik at vi har få lærebedrifter fra Nordland. Spørsmålene handler i hovedsak om bedriftenes erfaringer med å ha lærlinger, og enkelte spørsmål handler om forbindelse med skole og opplæringskontor. Svarene på disse spørsmålene må da tolkes i lys av at data i hovedsak kommer fra bedrifter i Buskerud og Vestfold.

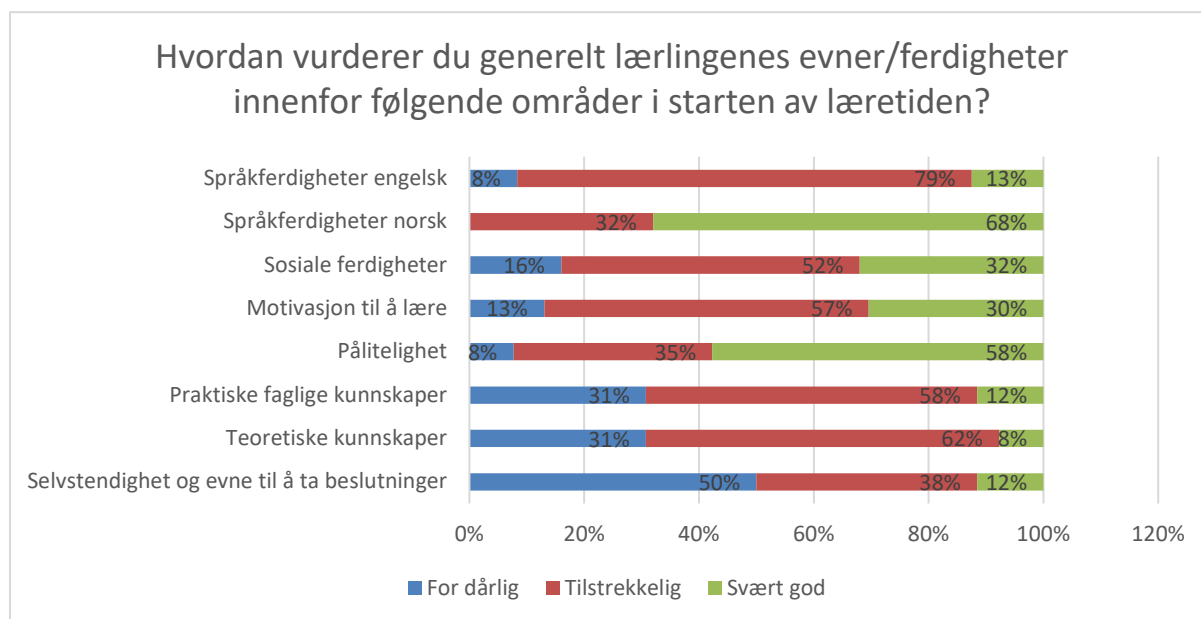
De 27 personene som besvarte undersøkelsen er kontaktpersoner for de lærebedriftene som har hatt lærlinger/lærekandidater i forsøksordningen. Av disse har 80 prosent agronomutdanning selv. De aller fleste har hatt én eller to lærlinger, mens noen har hatt mellom tre til ti lærlinger, og halvparten har hatt en eller flere lærekandidater i sin bedrift. Respondentene er hjemmørende i Buskerud (tolv personer), Vestfold (elleve personer) Finnmark (tre personer) og en fra Nordland. Det er et lavt antall respondenter, noe som gjør at svaret fra en enkelt person kan gi store prosentvise utslag. Dette må tas i betraktning når tabeller og figurer tolkes. Det er også ulik fordeling mellom fylkene slik at en sammenligning mellom disse er utelatt.

Vi kommenterer de viktigste funnene fra datasettet fortløpende, mens data drøftes opp mot Faglig råds problemstillinger i det påfølgende kapittel.

3.1 Evner og ferdigheter

Vi spurte om hvordan respondentene vurderte lærlingenes evner/ferdigheter innen gitte områder, basert på Illeris (2012. s. 68) sin operasjonalisering av kompetansebegrepet: *Kompetence utgøres af helhedsbetonende fornufts- og følelsesmæssigt forankret kapaciteter, dispositioner og potentialer, der er relateret til mulig handlingsområder og realiseres gennem vurderinger, beslutninger og handlinger i relation til kendte og ukendte situationer.*» Vi benytter videre Hauge (2015, s.22) sin operasjonalisering med åtte evner/ferdigheter for å beskrive elevenes kompetanse.

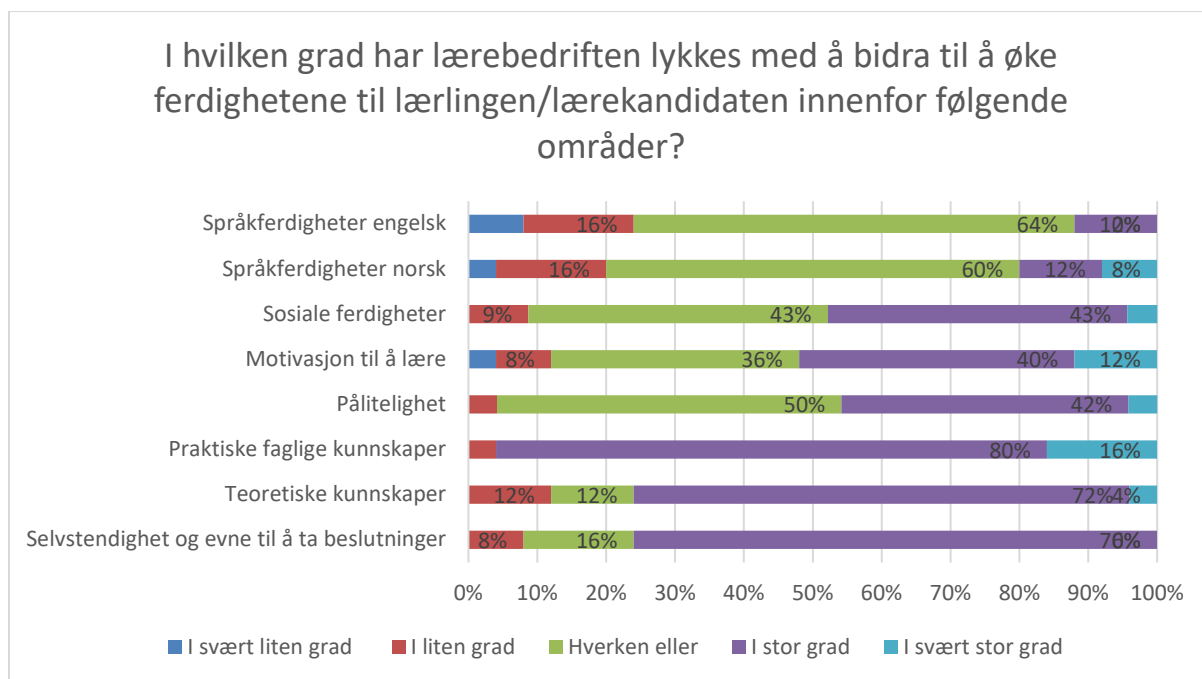
Vi ba respondentene vurdere elevenes evner/ferdigheter i starten av læretiden, og i hvilken grad lærebedriften mener de har påvirket disse i løpet av læretiden. Svarene er illustrert i Figur 2 og Figur 3.

Figur 2. Vurdering av lærlingenes evner/ferdigheter før læretiden.

n=26

Respondentene kunne svare at elevene hadde avært god, tilstrekkelig eller for dårlig evner/ferdigheter. Elementene som vurderes svakest av lærebedriftene i starten av læretiden er lærlingenes *selvstendighet og evne til å ta beslutninger*, *teoretiske kunnskaper* og *praktiske faglige kunnskaper*. *Språkferdigheter i norsk* samt *pålitelighet* er noe de anser som meget god i starten av perioden. Lærlingene vurderes også til å være motiverte for læring og har gode sosiale ferdigheter.

Figur 3. Vurdering av eget bidrag til å forbedre lærlingens kompetanse.

n=25

Vi spurte også om hvorvidt lærebedriften har bidratt til å øke kompetansen til lærlingene innenfor de samme områdene gjennom læretiden. Det vi da ser er at det er de tilsvarende områdene de i stor grad eller svært stor grad mener de selv har bidratt til å forbedre; *Selvstendighet og evne til å ta beslutninger, teoretiske kunnskaper og praktiske kunnskaper.*

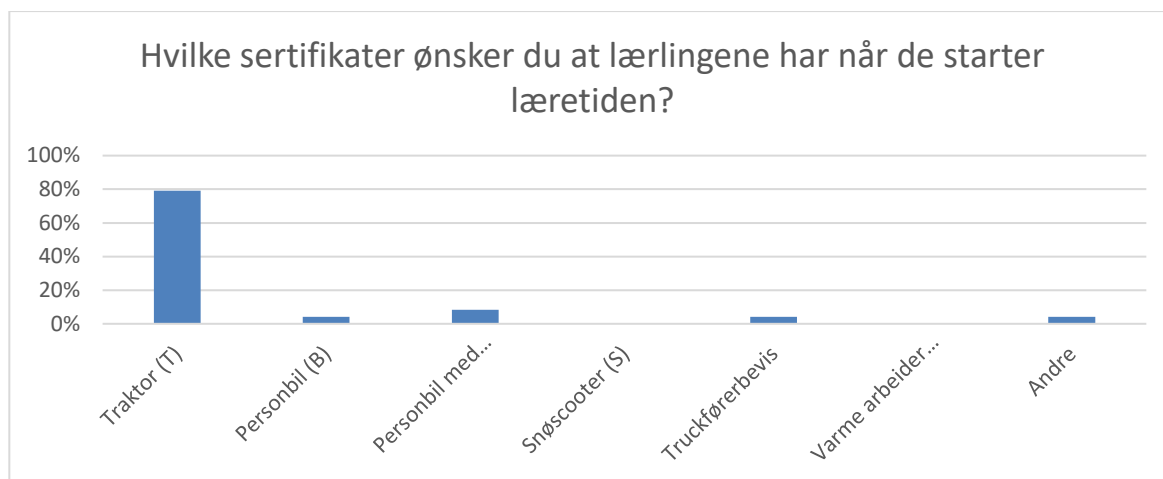
På spørsmålet om *Hvilken annen kompetanse lærebedriften har bidratt til å gi lærlingen* utdypes dette med tekstsvar, som oppsummeres med:

- Selvstendighet, selvtillit og vurderingsevne
- Traktorkjøring og maskinførerbevis
- Driftsledelse og økonomi

Vi spurte om hva lærebedriften anser som sitt viktigste bidrag til å øke lærlingens kompetanse. Tekstsvarene i Vedlegg 4 tabell 1 viser til at de gir

- en anledning til kobling av teoretisk og praktisk kunnskap,
- ansvar og selvstendighet,
- læring gjennom deltakelse og
- gjennom praktiske gjøremål.
- Sertifikater

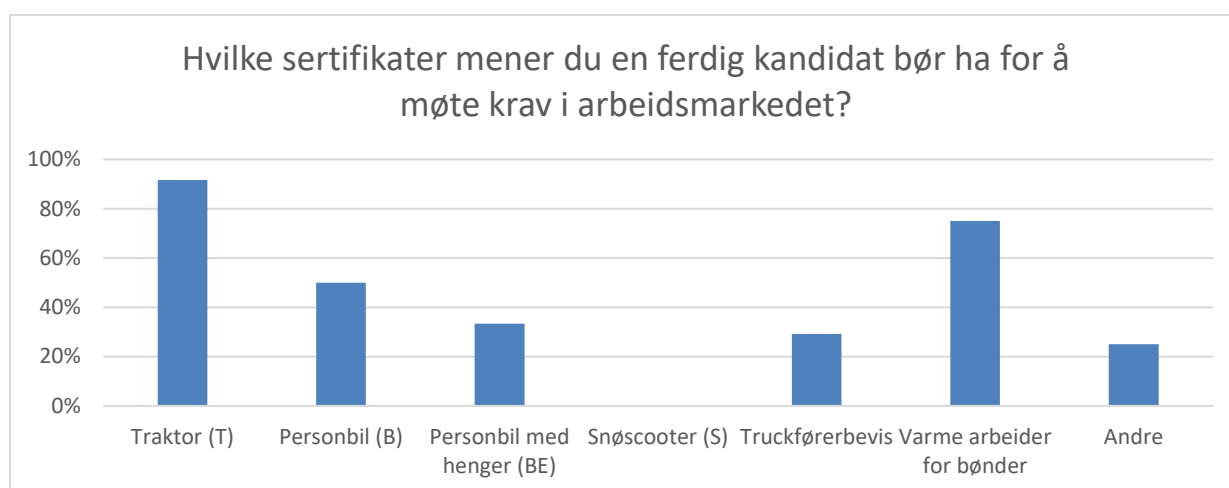
På spørsmål om hvilket sertifikat lærebedriftene ønsker at lærlingen har ved oppstart, er det traktor som stikker seg ut. Det var dessverre mulig å sette bare ett kryss på dette spørsmålet. Varme arbeider for bønder nevnes for øvrig som et nødvendig sertifikat av informant i opplæringskontor.

Figur 4 Hvilket sertifikat ønsker man at lærlingene har ved oppstart. Kun ett svar var mulig.

n=24

Figur 5 viser at det er flere sertifikater respondentene mener lærlingene bør ha for å møte krav i arbeidsmarkedet når de er ferdige. Det var mulig å sette flere kryss på dette spørsmålet.

Figur 5 Nødvendige sertifikater i arbeidsmarkedet. Flere svar var mulige

n=24

3.2 Fordelen med 2+2

Vedlegg 4 tabell 2 viser svarene på hva som oppfattes som fordelene med 2+2-ordningen for landbruksfaget, og kan oppsummeres i fem hovedpunkter:

- Det er en arena for kobling av teori og praksis
- Gir trygghet gjennom praksiserfaring
- God læringsarena
- Lærlingene får prøve ut yrket
- For lite teoretisk tyngde, slik at man utdanner avløsere og ikke agronomer

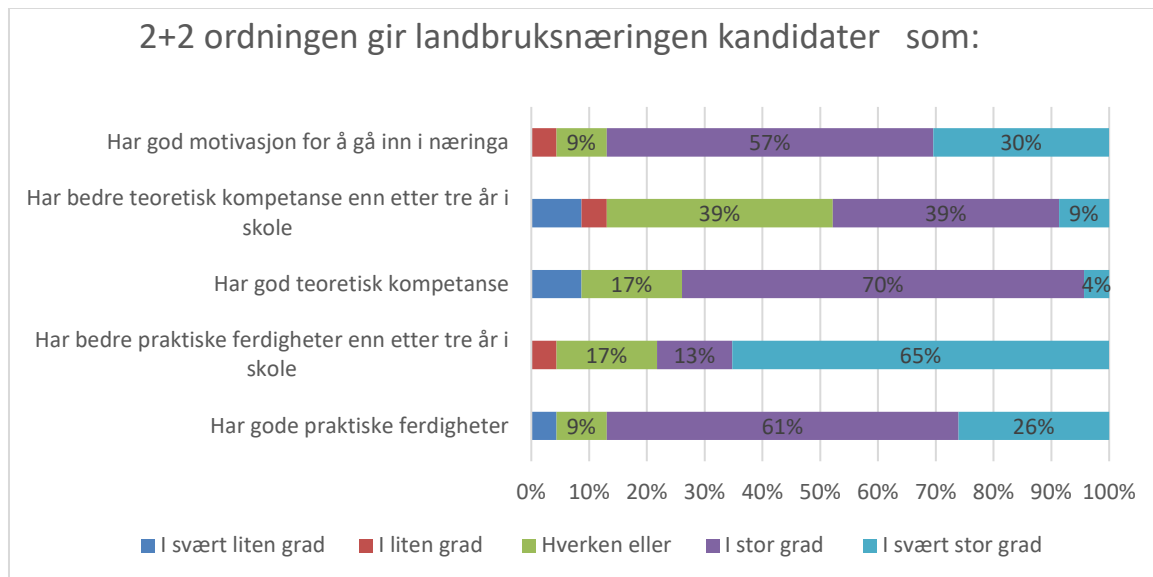
3.3 Annen organisering

Vi spurte lærebedriftene om de ser andre måter å kombinere skole og lærlingetid på enn dagens 2+2 ordning: *Kan det finnes andre gode måter å kombinere skole og lærlingetid på enn 2+2? Beskriv gjerne hvorfor.* Svarene står i sin helhet i Vedlegg 4 tabell 3 i. Forslagene som kommer opp peker på, i tilfeldig rekkefølge;

- Skole og læretid kan pågå parallelt for å øke motivasjon
- Praksisplasser må etableres på ett tidlig tidspunkt i opplæringen
- Landbruksretting av naturbruk i Vg 1
- Sesongdeling – skole på vinter og læretid på sommeren
- Tilpasse teoriundervisning til perioder med mindre arbeidsmengde i lærebedriften

3.4 Effekter av lærlingeordningen

Vi ga noen påstander om effekter ordningen kan gi, og respondentene fra lærebedriftene tok stilling til disse.

Figur 6. Effekter av 2+2 ordningen.

n=23

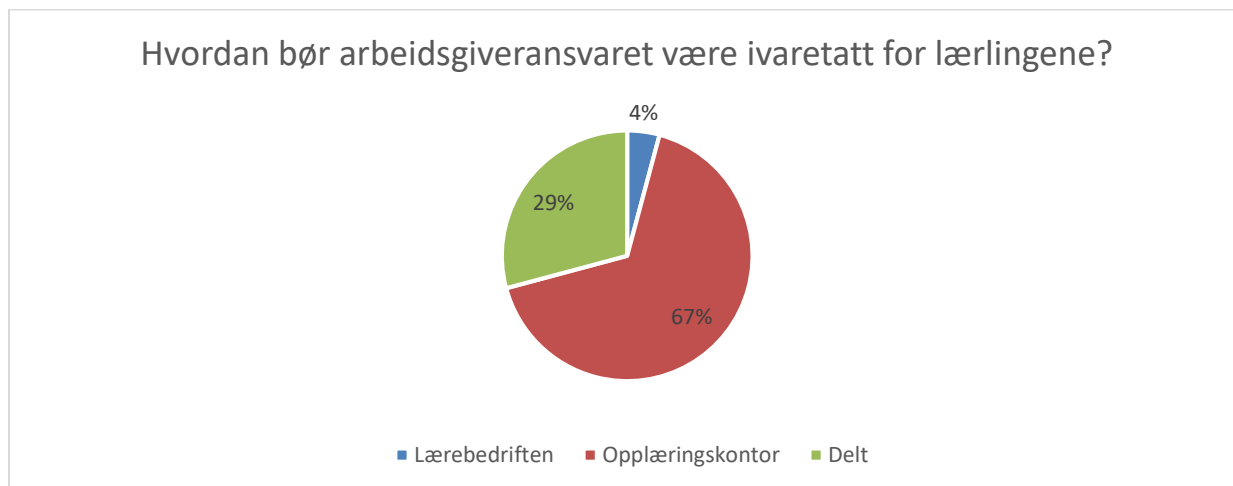
Oppsummert mener de ordningen i svært stor grad og i stor grad gir kandidater som har

- Gode praktiske ferdigheter
- Har bedre praktiske ferdigheter enn etter tre år i skole
- Har god teoretisk kompetanse
- Har god motivasjon for å gå inn i næringa

Derimot er lærebedriftene i mindre grad enige i påstanden om at den *teoretiske kompetansen er bedre enn etter tre år i skole*. Dette er for så vidt ikke overraskende, da det vil være vanskelig for lærebedriften å vurdere dette.

3.5 Arbeidsgiveransvar

Figuren viser at to tredeler av lærebedriftene mener arbeidsgiveransvaret bør ligge til opplæringskontoret, og nestene en tredel mener det bør være delt med lærebedriften. Merk at hovedvektene av svarene kommer fra Buskerud og Vestfold.

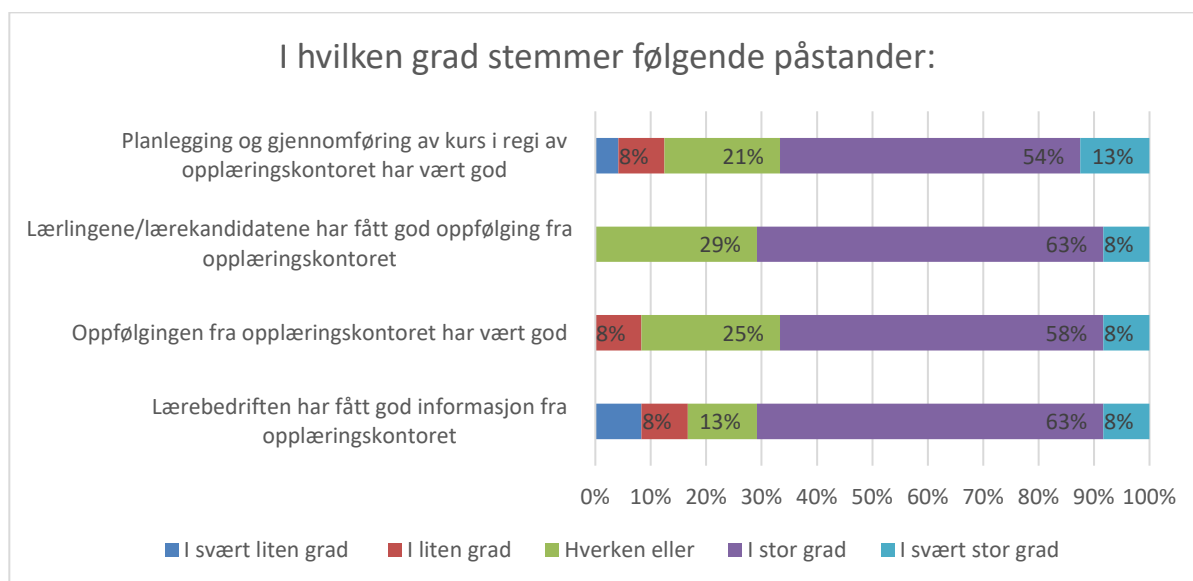

Figur 7. Arbeidsgiveransvar for lærlingene.

n=24

Respondentene begrunner svarene med at det er greit å ha en tredjepart ved eventuelle konflikter eller uklarheter, da opplæringskontoret har rutiner og erfaring som lærebedriften ikke nødvendigvis har (se Vedlegg 4 tabell 4).

3.6 Kommunikasjon med opplæringskontor

Figur 8. Oppfølging av lærebedriften.

n=24

Figur 8 viser at påstandene omkring oppfølging av lærebedriften fra opplæringskontoret i stor grad stemmer i henhold til respondentenes oppfatning; lærebedriften har fått god informasjon fra opplæringskontoret, oppfølgingen fra opplæringskontoret har vært god, lærekandidatene har fått god oppfølging fra opplæringskontoret og planlegging og gjennomføring av kurs i regi av opplæringskontoret har vært god. Merk at hovedvektene av svarene kommer fra Buskerud og Vestfold.

4 FUNN OG KONKLUSJONER

I det følgende vil vi drøfte funn og erfaringer fra forsøksordningen med utgangspunkt i målene for evalueringen, slik disse ble presentert i Figur 1. Figuren viser til tre hovedområder i evalueringen; rekruttering, gjennomføring og kvalitet. I tillegg drøfter vi spørsmål som ble formulert av Faglig råd for naturbruk høsten 2019.

4.1 Rekruttering

Et av målene med forsøket var økt rekruttering til landbruks- og gartnerutdanningen. Søkertall til Vg 2 Landbruk og gartner næring er en indikator. Søkertallene kan avvike fra faktisk antall som starter opp. Det er derfor vanlig å presentere både seekertall pr. 1. mars og antall elever per september. Tabell 5 viser antall seekere pr. fylke i forsøket og resten av landet, mens Tabell 6 viser antall elever pr. september i forsøksfylkene.

Tabell 5. Seekere til Vg2 Landbruk og gartner næring.

	2012	2013	2016	2017	2018	2019
Buskerud	17	9	10	15	9	11
Finnmark	2	8	6	14	12	8
Nordland	20	32	29	49	49	40
Vestfold	15	15	24	21	18	15
Samlet	54	64	69	99	84	74
Resten av landet	382	406	437	479	529	530

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Nye fylkesgrenser fra januar 2020 har gjort det vanskelig å sammenligne seekertall fra 1. mars 2020 med tidligere år. Seekertall for Vg 2 Landbruk og gartner næring for årene 2014 og 2015 er ikke inkludert. Dette skyldes at forsøksordningen startet høsten 2015. I hvilke grad seekerne til Vg 2 Landbruk og gartner næring for årene 2014 og 2015 var kjent med at opplæringen ble endret fra tre år i skole til et 2+2-løp varierte mellom fylkene. For eksempel var Vestfold tidlig ute med å starte forsøket. For årene 2018 og 2019 kan uklarheter mht. opplæringsmodell i forbindelse med avslutningen av forsøket ha påvirket seekertallene, noe som gjør det vanskeligere å bruke seekertallene som en indikator på om forsøket har bidratt til økt rekruttering. Sammenligner man seekertallene for 2016 og 2017 mot 2012 og 2013 (sum seekere 2012 og 2013 mot sum 2016 og 2017) finner vi at seekertallet er økt med 42 prosent i forsøksfylkene, mens det for resten av landet økte

med 16 prosent. Vi mener derfor at forsøksordningen har bidratt positivt til å øke rekrutteringen til Vg2 Landbruk og gartner næring utover økningen i resten av landet.

Ser man på utviklingen i søkertallene for 2018 og 2019 i forsøksfylkene i forhold til 2017, mener vi at nedgangen kan skyldes usikkerhet mht. opplæringsmodell i avslutningen av forsøket. Det kan være en indikasjon på at en endring fra opplæringsmodellen i forsøket (2+2) tilbake til tre år i skole oppfattes som mindre attraktivt blant elevene. Som nevnt er datagrunnlaget begrenset, noe som må tillegges vekt i vurderingene.

Som nevnt vil søkertallene kunne avvike fra faktisk antall som starter opp. Tabell 6 viser en oversikt over antall elever på Vg 2 Landbruk og gartner næring i forsøksfylkene per september det enkelte år.

Tabell 6. Antall elever Vg 2 Landbruk og gartner næring i september 2015-2020.

Elever Vg2	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
2015	7	21	5	30	63
2016	7	24	5	28	64
2017	4	42	11	11	68
2018	5	41	8	14	68
2019	5	30	9	15	59
2020	6	31	15	23	75

Kilde: Fylkeskommunenes rapporter til Utdanningsdirektoratet.

Antall elever på Vg 2 Landbruk og gartner næring i de fire fylkene har vært stabilt på mellom 60 og 70. Nedgangen i antall elever i Vestfold fra 2016 til 2017 skyldtes at Gjennestad videregående skole ikke startet opp Vg 2 landbruk og gartner i årene 2017 til 2019. Økningen fra 2019 til 2020 skyldes at Gjennestad startet opp igjen Vg 2 Landbruk og gartner i 2020.

Gjennomføring

Fra oppstart høsten 2015 og til høsten 2018 ble det inngått 103 lærekontrakter, jfr. Tabell 7.

Tabell 7. Nye lærekontrakter landbruk og gartner.

Nye lærekontrakter	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
2015	2	6	3	12	23
2016	2	4	8	9	23
2017	3	10	4	10	27
2018	4	15	6	5	30
2019	1	0	4	0	5
Samlet 2015-2019	12	35	25	36	108

Kilde: Fylkenes rapportering til Utdanningsdirektoratet

Det ble avlagt 79 fagprøver og kompetanseprøver i årene 2017 til 2020. Av de 79 fag- og kompetanseprøvene er 18 innen gartnerfaget. Av disse ble 14 prøver avlagt i Vestfold og 4 i Buskerud.

Tabell 8. Antall beståtte fagprøver og kompetanseprøver.

	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
2017	1	4	3	10	18
2018	2	1	8	7	18
2019	2	7	3	8	20
2020	4	12	3	4	23
Samlet	9	24	17	29	79

Kilde: Fylkenes rapporteringer til Utdanningsdirektoratet.

Tabell 9 viser andelen av lærlingene som inngikk lærekontrakter i årene 2015 – 2018 som har avlagt fagprøve seinest i september 2020.

Tabell 9. Andel lærlinger som har avlagt fagprøve.

	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
Andel i prosent	81	68	80	80	76

Kilde: Egne beregninger basert fylkenes rapporteringer til Utdanningsdirektoratet.

Tabell 9 viser at for forsøksperioden har 76 prosent av de som inngikk lærekontrakt avlagt fagprøve i perioden 2017 til 2020.

I September 2017 hadde 17 av de 22 lærekontraktene som ble inngått høsten 2015 resultert i bestått fagprøve. I September 2018 hadde 18 av de 23 lærekontraktene som ble inngått i 2016 resultert i bestått fagprøve. Det betyr at 77 prosent av lærlingene fra de to første kullene i forsøket hadde avlagt fagprøve etter to år.

Utdanningsdirektoratets statistikk viser at for lærlingebasert naturbruksutdanning nasjonalt så avla 52,4 prosent av 2015 kullet fagprøve etter to år, mens 77,6 prosent hadde avlagt fagprøve etter tre år¹¹. Andelen avlagte fagprøver etter to år i forsøksordningen er dermed høyere enn i den delen av naturbruksutdanningen nasjonalt som lenge har vært basert på lærlingeordning. Det er ikke mulig å sammenligne andelen som fullførte innenfor forsøksordningen med fagopplæring i skole innen Vg 3 Landbruk og gartner da disse tallene er unntatt offentlighet¹².

¹¹ <https://www.udir.no/tall-og-fo-rskning/statistikk/statistikk-fag-og-yrkesopplaring/gjennomforing-laretiden/utdanningsprogram/>

¹² <https://skoleporten.udir.no/rapportvisning/fag-og-yrkesopplaering/gjennomfoering/gjennomfoering-av-laretiden/nasjonalt?utdanningstype=--&program=na&kohort=2015&sammenstilling=1&fordeling=2>

Dermed er det ikke mulig å svare på om forsøket med 2+2 modell har økt gjennomstrømmingen sammenlignet med tre år i skole.

Den høye fullføringsgraden i forsøksfylkene indikerer at lærlinger, lærebedrifter og opplæringskontor har jobbet godt. I et forsøksprosjekt vil det være et element av usikkerhet og enkelte lærlinger fortalte om en følelse av at «veien blir til mens vi går» når vi intervjuet de i 2016 og 2017. Samtidig har det vært en entusiasme som har bidratt til at forsøksordningen har gitt gode resultater.

I forhold til frafall trekker våre informanter ved opplæringskontorene fram «praksissjokk» ved oppstart av læretiden som en årsak til frafall. Arbeid på gårdsbruk og i gartnerier kan være fysisk krevende med en arbeidsdag som ofte starter rundt kl. 0700 og innebærer til dels fysisk krevende arbeid. Det har resultert i at noen har avsluttet læretiden kort tid etter oppstart. Lang reisevei til lærebedriftene og lite utbygd kollektivtrafikk har i noen tilfelle vært medvirkende til at lærlinger har sluttet.

4.2 Kvalitet

Tallene som er presentert over indikerer at forsøksordningen har lyktes med å rekruttere lærlinger og de har gjennomført læretiden raskere enn i de andre lærebaserte naturbruksutdanningene. Et annet viktig spørsmål handler om innholdet i opplæringen i forsøksordningen, har den ført til økt kvalitet i landbruk og gartnerutdanningen og hvordan har den gjort det?

Basert på våre data kan det konkluderes med at den lærlingebaserte opplæringen er godt tilpasset kravene majoriteten av lærlingene møter etter at de tar fagbrev som 19-20 åringer. De blir vant til praktisk og fysisk arbeid – både å stå i det over tid og det «handlaget» som trengs. I våre intervjuer med omlag 30 lærlinger i årene 2016 til 2018 var samtlige positive til lærlingeordningen. Intervjuene foregikk på våren, noe som betyr at de som sluttet i lære kort tid etter oppstart på høsten ikke var blant våre informanter. Som beskrivelsen i Kapittel 2 dokumenterte så har lærlingene stor tro på at et lærlingeløp gjorde de bedre kvalifiserte for arbeid i landbruks- og gartnernæringa. Det gjelder lærlinger både innen landbruk og garner. Vår undersøkelse blant lærebedriftene innen landbruk som ble presentert i Kapittel 3 viser at de deler lærlingenes oppfatning av at arbeidskraften som utdannes har en praktisk kompetanse tilpasset næringenes behov. Gartnernæringa ble gjennom forsøksperioden tydelige på at de ønsket en lærlingebasert utdanning som en permanent nasjonal ordning, delvis på grunn av de gode resultatene fra forsøksordningen.

Forsøksordningen har først og fremst påvirket lærlingenes kunnskap og kompetanse ved at de har en mer omfattende praktisk kompetanse enn elever som tar Vg 3 Landbruk eller gartnernæring i skole. Ikke bare er praksisen mer omfattende i tid, vi har nærmest uten

unntak fått kommentarer på at praksisen er kvalitetsmessig bedre. Lærlingene har fått mer selvstendige arbeidsoppgaver enn hva tilfellet ofte er på skolene. Lærer- eller instruktørtettheten er lavere i lærebedriftene enn hva tilfellet er i skolene. Lærlingene er med når lærebedriftene har møter med rådgivere fra for eksempel Tine (melkeproduksjon), Nortura (svin, storfe, kylling) eller Gartnerhallen (frukt, grønt). Lærlingene gjør et praktisk arbeid, for eksempel gjødsler en åker, de ser resultatet etterpå og lærer av det. Lærebedriftene har gjennomgående mer moderne utstyr enn skolene i de fire fylkene, både innen husdyrproduksjon og innen spesialiserte planteproduksjoner som grønnsaker, blomster, korn og poteter. Lærlingene har rotert mellom to-tre gårdsbruk for å lære om ulike produksjoner, for eksempel melkeproduksjon og svineproduksjon, og fordi arbeidskraftbehovet varierer avhengig av sesong. En av lærlingene sa i intervju med oss at han fikk være i lære hos «de beste av de beste» gårdsbrukene. Det er rapportert eksempler på lærebedrifter som kan gjøre en bedre jobb med lærlingene, men det store bildet er positivt.

Når det gjelder plante- og fôrproduksjon er det naturgitte forhold som reduserer mulighetene for å drive praktisk opplæring i skole. Elevene kan være med på våronn i mai (i Sør-Norge), men juni, juli og august er de sentrale månedene for plante- og fôrproduksjon. I denne perioden er elever og lærere opptatt med eksamen før de tar sommerferie. Etter skolestart i august er det en kort periode der elevene kan være med på innhøstning, men elevene får en mangelfull praktisk opplæring i oppfølging av plantene gjennom vekstsesongen. En god oppfølging gjennom sommeren har avgjørende betydning for resultatene i plante- og fôrproduksjon. I lærlingeordningen kan lærlingen følge veksten på jordene, vurdere og gjennomføre tiltak som gjødsling, vanning, lusing og sprøyting. At lærlingene får praksis i å gjennomføre tiltak gjennom hele vekstsesongen gir dem et bedre utgangspunkt for å drive plante- og fôrproduksjon etter avlagt fagprøve, enn en skolebasert opplæring.

Opplæringskontorene har utviklet kurstilbud i temaer som gjødselplanlegging, foringsplaner, helse miljø og sikkerhet og driftsøkonomi i læretiden. De lærlingene som tar mange kurs får et teoretisk kunnskapsnivå som trolig ikke ligger langt bak de som tar Vg 3 i skole. Lærlingene får en praksisbasert teoriundervisning, de starter med praksis, ser at de behøver å forstå teorien bak og får noe av teorien presentert på kurs. I vår spørreundersøkelse blant lærebedriftene innen landbruk oppgir 76 prosent av respondentene at lærlingene har fått økt sine teoretiske kunnskaper i stor eller svært stor grad. Det indikerer at det er en vekselvirkning mellom innlæring av teori og praksis, noe som er i tråd med yrkesfagenes pedagogikk og den bredere kompetanse definisjonen til Illeris (2012) som ble presentert i Kapittel 3.

I et 2+2 løp bidrar næringene og tar et samfunnsansvar for fagopplæring. Samarbeidet med bedriftene om læreplasser har vært godt i forsøket, i 2018 var det rekruttert 122 lærebedrifter i de fire fylkene. Den gode responsen fra næringene er en indikator på at de er reelt

interessert i lærlinger. Vi har fått rapporter fra opplæringskontorene på at noen av lærlingene som har oppnådd fagbrev fortsetter i lærebedriftene som ordinære ansatte. Antakelser i forkant av forsøksordningen om at det ville være vanskelig å rekruttere lærebedrifter har ikke slått til. Tvert imot har stadig flere bedrifter sett det som en positiv mulighet å ta inn lærlinger. Et unntak er Finnmark der landbruksbedriftene mener at læreplanen for opplæring i bedrift er for omfattende til at de kan ta på seg ansvaret for lærlinger. I stedet har skolegårdsbruket ved Tana videregående skole tatt en slik rolle, samtidig med at elevene kan hospitere på gårdsbruk.

Som vi påpekte innledningsvis har opplæringskontor og landbrukstjenestene i Nordland, Buskerud og Vestfold klart å krysse institusjonelle barrierer mellom videregående skoler, næringene og rollen som opplæringskontor. Dette er i tråd med funn i en studie av opplæringskontorenes roller etter kvalitetsreformen (Buland m.fl. 2011). Rapporten konkluderer med at opplæringskontorenes rolle er blitt viktigere som følge av kvalitetsreformen. Opplæringskontorene beskrives som koordinatorene mellom interesser i et styringssystem. Fylkenes valg av landbrukstjenester som opplæringskontor i forsøksordningen for landbruk og gartner næring har slått positivt ut, landbrukstjenestene har klart å forene ulike interesser gjennom nettverksarbeid. Vi ser også at etablerte opplæringskontor har fylt sin nye rolle som opplæringskontor for landbruksutdanningen. Gitt de positive erfaringene med forsøksordningen mener vi den har bidratt til å heve landbruks- og gartnerutdanningenes status i næringene i de fire forsøksfylkene.

4.3 Forsøkslæreplanene

Våre informanter ved opplæringskontorene peker på at noen av de teoretisk tyngre driftsledelsesfagene i Vg 3 landbruk bør tas ut av læreplanen eller forenkles. Informantene er da bevisst at man prioriterer ned noen kvaliteter ved utdanningen, som kunnskap innen økonomi og driftsledelse, noe som er viktig for å drive egen bedrift. De peker på at dette sjelden er aktuelt for lærlinger før om en del år og i mange tilfeller 10-15 år.

Opplæringskontorene har pekt på at fagskoleutdanning vil være relevant for de som skal lede større bedrifter innen landbruk. Informantene begrunner det med at ungdom har lite erfaring med å stå i praktisk, fysisk arbeid over lange arbeidsdager i onner og ellers når forholdene krever det. Verdien av slik erfaring gjennom læretiden er stor og lære gir langt bedre forhold for å tilegne seg slik kompetanse enn Vg 3 Landbruk i skole.

Fra Nordland påpekes det at læreplanen for opplæring i bedrift er for omfattende, blant annet ved at språket i læreplanen er vanskelig tilgjengelig. Det har ikke medført problemer med å rekruttere bedrifter i Nordland, men har krevd en systematisk innsats fra opplæringskontorene for å gjøre forsøksordningen kjent og rekruttere lærebedrifter. Som et

resultat har det blitt opprettet nye møteplasser mellom skoler, bedrifter og kommende lærlinger.

Mosjøen videregående skole, avdeling Marka vil beholde Vg 3 Landbruk i skole, men ønsker å justere læreplanene for å få inn mer praktisk arbeid. Samtidig ønsker de å tilby lærlingeløp for elever med andre ønsker og forutsetninger. Ved Melsom videregående skole i Vestfold ser en faren for å tape teoretisk kompetanse hvis Vg 3 Landbruk i skole forsvinner. Samtidig rapporter Vestfold landbruks tjenester om lærlinger som har fulgt et til dels omfattende kurstilbud som neppe ligger særlig langt unna hva som gis i Vg 3 Landbruk i skole. Dette er et eksempel på at lærlingeordningen tiltrekker seg teoristerke ungdommer.

4.4 Hva gjør de ferdige kandidatene?

Forholdet mellom en fag- og yrkesutdanning og næringa den skal utdanne fagfolk til er beskrevet som avgjørende for å få til en god yrkesutdanning (Høst og Skålholt 2013). Tidligere undersøkelser har vist at det har vært en problematisk kobling mellom landbruksutdanninga og landbruksnæringa. Blant de som gikk på Vg 2 Landbruk og gartnerernæring i 2007/2008 jobbet bare 14 prosent i primærnæringene fem år seinere. Videre fant en at 27 prosent av alle som jobbet i jordbruket og kom fra naturbruksprogrammene ikke hadde fullført videregående etter fem år (Sæther m.fl., 2014). Det er påpekt at det går mange år fra en person avslutter videregående utdanning innen landbruk til vedkommende overtar gårdsbruk. Det kan anslås en periode på 10-20 år som typisk der noen overtar rett etter videregående, mens andre rekker å bli 50 år før de overtar gården. Dette har medført at voksenagronomutdanninga har blitt et meget relevant utdanningstilbud (Haugum m.fl., 2017).

På denne bakgrunn er det interessant hva kandidatene fra lærlingeordningen arbeider med, eventuelt om de utdanner seg videre. Tabell 10 og 11 gir en oversikt over hva kandidatene om avla fagprøve i 2017 og 2018 arbeidet med våren 2018 og 2019. Vi har ikke separate tall for gartner og agronom.

Tabell 10. Oversikt hva de som avla fagprøve pr. september 2017 arbeidet med våren 2018

	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
Oppnådd fagbrev pr 5. september i 2017	1	5	2	7	15
Selvstendig bonde				2*	2
Ansatt innen gartner/landbruk	1	2	2	3	8
Ansatt innen maskin/anlegg		2			2
Videreutdanning					
I Forsvaret		1			1
Ukjent/ ikke oppgitt				2	2

*En person tar Vg 4 påbygg samtidig som han er selvstendig bonde.

Kilder: Opplæringskontorene, intervjuer

Tabell 11. Oversikt hva de som avla fagprøve pr. september 2018 arbeider med våren 2019

	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
Oppnådd fagbrev pr desember i 2018	2	1	8	7	18
Selvstendig bonde/gartner				1	1
Ansatt innen gartner/landbruk	1	1	4	3	9
Ansatt innen maskin/anlegg					
Videreutdanning	1		2	3	6
I Forsvaret			2		2
Ukjent/ ikke oppgitt					

Kilde: Opplæringskontorene.

Samlet for de fire årskullene anslår vi at om lag to-tredeler av de ferdige kandidatene arbeider i landbruks- og gartner næringene. Hvis dette viser seg å være tilfelle også om fem til ti år innebærer det at en høyere andel av kandidatene blir værende i næringene enn hva tilfellet har vært tidligere. Det vil i så fall innebære en økt rekruttering til landbruk- og gartner næringen av fagarbeidere.

4.5 Lærebedriftenes erfaringer og vurderinger

Data fra spørreundersøkelsen i Kapittel 3 er samlet inn for å besvare følgende problemstillinger som er løftet fram av Faglig råd for naturbruk.

1. Hvilken kompetanse forventer lærebedriftene at lærlingene har når de starter i lære?
2. Hvilken kompetanse forventer lærebedriftene at de ferdige kandidatene har?

3. Hvilke sertifikater (traktorførekort, truckførerbevis m.fl.) forventer lærebedriftene at lærlingene har ved oppstart av læretiden?
4. Hvilke sertifikater forventer lærebedriftene at de ferdige kandidatene må ha for å være relevante og ansette?
5. Hvordan ser lærebedriftene på å kombinere skole og lære på andre måter enn 2+2, for eksempel 1+3?
6. Kan lærebedriftene tenke seg å ha arbeidsgiveransvar?

Med bakgrunn i de innsamlede data drøftes problemstillingene under-

Forventninger til kompetanse

I undersøkelsen har vi benyttet Illeris (2012) sin operasjonalisering av kompetanse for videregående elever. Svarene baserer seg på respondentenes skjønnsmessige vurdering av disse kriteriene opp mot et antall elever de har hatt befatning med som lærebedrift. Selv om det er et lite datagrunnlag er det tydelige svar på at det er elevenes teoretiske og praktiske ferdigheter som er for dårlige eller utilstrekkelige ved oppstart av læretiden, samt deres selvstendighet og evnen til selv å ta beslutninger. Man kan hevde at dette henger tett sammen med teoretisk og praktisk kompetanse. Lærlingene oppfattes som pålitelige, lærevillige og med god sosial kompetanse, og med god kompetanse i norsk og engelsk. Våre data viser tydelig at det er forventninger til at lærlingene skal dra nytte av å være på en arena hvor man får praktisert teoretisk kunnskap. Gjennom deltakelsen utvikler de ifølge lærebedriftene en selvstendighet og evne til å ta egne beslutninger. Mange lærer mye om å ta ansvar og å stå i en jobb. Arenaen er egnet for kontinuerlig tilbakemelding hvor det er tid for refleksjon og vurderinger.

Sertifikater

Lærebedriften forventer at lærlingene håndterer traktor ved oppstart av læretiden, og ser behovet for flere sertifikater når de skal ta fatt på arbeidslivet; traktor, personbil (med henger), truckførerbevis og varme arbeider for bønder.

Organisering

Det kan finnes flere måter å organisere et opplæringsløp i landbruket. Respondentene peker på parallelle løp hvor teori og praksis følger hverandre. Det pekes på en tidligere introduksjon av praksis slik at man får smaken av yrket som en motiverende effekt for å prestere på skolen. Årstidene har betydning, det er mindre å gjøre på vinterstid på mange av lærebedriftene. Noen foreslår å ha praksis på sommerstid og teori på vinteren.

Arbeidsgiveransvar

De fleste mener at arbeidsgiver ansvaret bør ligge hos opplæringskontoret og en firedel mener at det kan være delt mellom opplæringskontor og lærebedrift. Det begrunnes med opplæringskontorenes erfaring, og deres posisjon som tredjepart dersom det skulle oppstå konflikt eller uklarheter. Lærebedriftene peker på at det å legge ansvaret på opplæringskontoret

gjør at de kan stille krav til både lærling og lærebedrift. Det pekes på at lærebedriftene kan oppleve det som en terskel å skulle ta på seg dette ansvaret.

4.6 Tilgang på lærebedrifter

God tilgang på lærebedrifter er avgjørende for enhver lærlingebasert opplæring og forskning har vist at variasjoner i tilgangen på lærebedrifter varierer mellom fag- og næringer (Høst m.fl., 2015). Den samme forskningen viser at tradisjonsrike fagopplæringer som elektro og rørfag har en bedre tilgang på lærebedrifter enn nyere fagopplæringer innen tjenesteytende næringer. Å etablere en lærlingebasert opplæring innen landbruk- og gartnerfagene der næringene ikke har en tradisjon for å bidra med lærebedrifter er derfor en betydelig utfordring. Flere av opplæringskontorene/landbrukstjenestene trekker frem samarbeidet med lokale bondelag som viktig for å rekruttere lærebedrifter.

For en lærlingebasert opplæring innen landbruk og gartnerfagene vil dermed tilgangen på lærebedrifter ha en avgjørende innvirkningen på utfallet, både i den forsøksordningen som nå er gjennomført og ikke minst hvis det blir innført en nasjonal 2+2 modell også innen landbruk. Tilgangen på lærebedrifter har både en kvantitativ og en kvalitativ komponent. Det må være tilgang på et tilstrekkelig antall lærebedrifter til alle som ønsker. I tillegg til et tilstrekkelig antall, må det legges til rette for en kvalitativt god opplæring i alle lærebedrifter.

I gartnerfaget har det vært fem lærebedrifter i Buskerud og femten i Vestfold gjennom forsøksperioden. Tabell 12 viser at det har vært en økning i antall medlemsbedrifter innen landbruk fra 2016 til 2018. Generelt har opplæringskontorene lyktes med å rekruttere lærebedrifter og det har ikke vært rapportert om at tilgangen på lærebedrifter har vært begrensende på antall lærlinger i forsøksordningen.

Tabell 12. Antall lærebedrifter innen landbruk.

	Finnmark	Nordland	Buskerud	Vestfold	Samlet
Lærebedrifter 2016	3	17	25	11	66
Lærebedrifter 2017	6	36	20	20	82
Lærebedrifter 2018	6	50	27	23	106
Lærebedrifter 2019	6	50	24	23	103
Lærebedrifter 2020	6	29	28	24	77

Kilde: Fylkeskommunenes rapportering til Utdanningsdirektoratet.

Så er det et spørsmål om det vil være stor nok tilgang på lærebedrifter hvis 2+2 ordningen blir permanent. Et klart svar på spørsmålet er det ikke mulig å gi. Men ser man på antall søkere til produksjonstilskudd i jordbruket i de fire fylkene, finner vi at det i 2019 var til sammen 5 426 søkere. Søkere til produksjonstilskudd samsvarer i stor grad med antall gårdsbruk som har produksjon. Antallet søkere fordelte seg som vist i Tabell 13.

Tabell 13. Søkere til produksjonstilskudd 2019.

	Vestfold	Buskerud	Nordland	Finnmark
Antall søkere til produksjonstilskudd	1 226	2 024	1 903	276
Antall lærebedrifter	23	24	50	6
Andel lærebedrifter i prosent	1,9	1,2	2,6	2,2

Kilde: Landbruksdirektoratet.

I gjennomsnitt var 1,9 prosent av gårdsbrukene i de fire fylkene med som læredrifter i forsøksperioden. Det er viktig å presisere at det krever systematisk arbeid å rekruttere lærebedrifter, lære de opp og deretter følge de opp for at kvaliteten i opplæringen skal bli best mulig. Erfaringen så langt er at har man først hatt en lærling, og blitt kjent med "opplegget", ønsker noen lærebedrifter en ny lærling, enkelte lærebedrifter ønsker to lærlinger. Resultatet er at det innenfor lærebedriftene vil være en gruppe som deltar over tid. Det vil oppstå forhold som gjør at en bedrift vil ut av ordningen helt eller for en periode, samt at behovet for lærebedrifter vil variere noe mellom år. Vi mener derfor det er grunnlag for å rekruttere en tilstrekkelig mengde lærebedrifter til å innføre en 2+2 modell permanent, men det krever positiv deltakelse fra næringa.

En informant sa det slik:

Jeg er helt overveldet over hvor positive landbruket og de bøndene (lærebedriftene) jeg har nå er til lærlingeordningen. Det er ingen som sier nei. Det får smitteeffekt. For i starten var jo lasset veldig tungt å dra for meg, alt var veldig kjett. Flere bedrifter som sa: Nei det må vi tenke litt på, men nå kommer de og spør: Har du lærling til meg?

Sitatet over illustrerer også at det tar tid å gjøre lærlingeordningen kjent i nye næringer som beskrevet i Kapittel 2.

4.7 Landbrukstjenesten som opplæringskontor

Vi har sett at landbrukstjenesten har fungert om opplæringskontor i Nordland og Vestfold. Som beskrevet har det gitt gode resultater så langt vi kan vurdere. Landbrukstjenesten har tatt på seg oppgaven som opplæringskontor som et tillegg til kjernevirksomheten som er å sørge for at landbruket har god tilgang på arbeidskraft. Landbrukstjenesten er en samvirkebedrift som er eid av sine brukere, norske bønder. Målet er å dekke bøndenes behov for arbeidskraft og det tas ikke ut profitt fra virksomheten. Den enkelte landbrukstjenesten som for eksempel Helgeland, eller Vestfold landbrukstjeneste arbeider for å dekke behovet for arbeidskraft blant sine medlemmer. Personer med lønnstilskudd fra NAV kan utplasseres gjennom landbrukstjenestene. I landbruket er det store sesongmessige variasjoner i arbeidskraftbehovet og behovet på det enkelte gårdsbruk vil dermed variere. Landbrukstjenesten har fast ansatte som får en hel stilling ved å jobbe på

ulike gårdsbruk i en region. De administrerer lønn, ferie og forsikring slik at den enkelte bonde ikke behøver å gjøre det. Ved daglig å være kontakt med næringa får landbrukstjenestene et godt utgangspunkt for å etablere kontakter mellom videregående skoler og den enkelte lærebedrift i landbruket. I Vestfold har lærlingene vært ansatt hos Vestfold landbrukstjenester mens de har arbeidet på gårdene. Det innebærer at ansvaret for at læreplanene følges har ligget hos landbrukstjenesten. Forholdet mellom gårdbruker, lærling og landbrukstjenesten er regulert i en egen avtale som spesifiserer partenes ansvar. Det er særlig viktig å spesifisere hvilket ansvar bonden har for opplæring som instruktør eller faglig leder. Som beskrevet i Kapittel 3 så mener to av tre av lærebedriftene innen landbruk at arbeidsgiveransvaret bør være hos opplæringskontorene. Landbrukstjenestene kan tilby ansettelse til noen av de ferdige kandidatene og representerer med det en trygg overgang til det ordinære arbeidsmarkedet.

4.8 Konklusjon

Etter fem år med forsøk med lærlingeordning innen landbruk og gartnerutdanninga kan det konkluderes med at erfaringene har vært gode, til dels meget gode. Basert på erfaringene fra forsøksordningen og et klart ønske fra gartnerenæringa har Kunnskapsdepartementet vedtatt at den framtidige utdanninga av gartnere i Norge skal baseres på en 2+2 modell, som det ble redegjort for innledningsvis i rapporten. Erfaringene fra landbruksdelen av forsøksordningen skiller seg ikke i fra erfaringene med gartner. Avslutningsvis vil vi oppsummere erfaringene som er gjort innen forsøket med lærlingeordning 2+2 innen landbruk og gartnerfagene:

- Kvaliteten i utdanningen i betydningen å møte arbeidslivets behov er økt, og det synes å være en smidig overgang mellom læretid og arbeidsliv for ferdige kandidater innen både landbruk og gartner.
- Det er rekruttert mange lærebedrifter innen landbruk- og gartnerenæringen.
- Lærlingeordningen har vært attraktiv for alle grupper elever i de fire fylkene. De litt svakere elevene/lærlingene får en mestringsfølelse ved å kunne ta fagbrev gjennom å arbeide praktisk i bedrift. De sterke elevene/lærlingene ser verdien av en god praksisopplæring og kombinerer den med teorikurs.

Hvis det skal innføres en lærlingebasert modell for landbruksutdanninga nasjonalt er det viktig å merke seg noen premisser for at en slik ordning skal fungere godt for lærlingene, næringa, skoler og opplæringskontor:

- Tett samarbeid mellom skole, opplæringskontor og landbruksnæringa for å legge til rette for opplæring tilpasset den enkelte lærling/lærekandidat.
- Opplæringskontorene må følge lærlingene tett og legge til rette for at de kan ta kurs tilpasset den enkeltes ønsker i tillegg til praksisopplæring i bedrift.
- Skolene må ha god kontakt med landbruksnæringa og bruke yrkesfaglig fordypning aktivt for å koble kommende lærlinger med gårdbrukere.

Dette er funn fra et relativt begrenset forsøk som har omfattet fire fylker og om lag 100 lærlinger. Våre funn støttes imidlertid av omfattende forskning på kvalitet i fag- og yrkesopplæringen (Høst, 2015). Forskningen omfattet blant annet studier av læringsmiljø og gjennomføring blant industrifag som rørlegger og servicefag som salg, kontor og administrasjon (Olsen m.fl., 2015). Opplæringskontorene beskrives som meget viktige for kvaliteten i fagopplæringen, forfatterne peker på at «Opplæringskontorene har utviklet en nøkkelrolle i å formidle mellom statlige og fylkeskommunale krav til opplæringen og bedriftenes virkelighet» (Høst, s. 10, 2015). Dette stemmer overens med funnene fra vår evaluering, opplæringskontorene tok raskt en avgjørende posisjon mellom landbruks- og gartnernæringa, fylkeskommunene og skolene. Siden det ikke har vært opplæringskontor innen landbruk og gartner tidligere, måtte disse utvikles fra grunnen av.

Våre intervjuer med lærlingene tyder på at det var rollemodeller i lærebedriftene som kunne inspirere til en framtidig yrkeskarriere i næringa. Data fra lærebedriftene indikerer at de har bidratt til å gi lærlingene både praktisk og teoretisk kompetanse, men også i forhold til ansvarstaking og forståelse av arbeidslivets realiteter. Med god hjelp fra opplæringskontorene ble de nye lærebedriftene i stand til å tilby opplæring i et faglig fellesskap mellom bonde/bedriftsleder og lærling. Et slikt sosio-kulturelt fellesskap er viktig ifølge Høst (2015), i industrifagene er tette og stabile næringsmiljøer viktig for å utvikle en faglig identitet for lærlingene og de kommende fagarbeiderne.

En eventuell videreføring av en 2+2 lærlingeordning i landbruket vil kreve et aktivt engasjement fra landbruksnæringa og dens organisasjoner. Organisasjonene i landbruket, særlig Norges Bondelag og Norsk bonde- og småbrukarlag sentralt og lokalt må støtte aktivt opp om en lærlingeordning. Forsøksordningen har vist at en lærlingeordning kan utdanne godt kvalifisert arbeidskraft som næringen har behov for. Skoler og opplæringskontor kan imidlertid ikke gjøre den jobben alene, næringa må være en aktiv pådriver og tilrettelegger for en praksisbasert lærlingeordning.

Forutsetninger for ulike utdanningsløp vil variere mellom fylkene. Dette har vi også sett i forsøket hvor det er gjort ulike valg for gjennomføring og vurderinger mht. videreføring. Enkelte er tydelige på at de ønsker en videreføring av et 2+2 utdanningsløp. Som en informant sier:

«Hvis dette stopper, så ser jeg det som lite motiverende å drive som landbrukslærer på en landbruksskole, for det blir som å trene fotballag uten å ha en bane.»

Noen skoler ønsker seg mulighet for en kombinasjon, det vil si beholde lærlingeordningen, gjerne i kombinasjon med Vg 3 Landbruk i skole. Dette begrunnes bl.a. med at det er en del av elevene som lykkes bedre i lærlingeløp enn i skole, og ikke minst fordi man mener at det utdannes bedre arbeidskraft tilpasset landbrukets behov på denne måten. Samtidig hevder noen av Vg 3 Landbruk i skole er en viktig utdanning for de som skal ta over gård og ha ansvaret for drift av egen virksomhet. Andre igjen mener at dette er noe som kan følges opp på fagskolenivå etter endt læretid og fagbrev.

REFERANSER

Buland, T., Mathiesen, I.H., Mordal, S., Finne, H., Aaslid, B.E. og Dahl, T. (2011). *Kunnskapsløftet i fag- og yrkesopplæringen - på flere veier?* Trondheim: Sintef.

Hauge, E. S. (2015). *Kompetanse og rekruttering*. Fou-rapport 1/2015. Agderforskning. Kristiansand

Haugum, M., Sæther, B., Lerfald, M og Sand, R. (2017). *Voksenagronomen. Utredning av en nasjonal modell*. Steinkjer: Trøndelag forskning og utvikling, rapport nr. 3.

Høst, H. (Red.). (2015). *Kvalitet i fag og yrkesopplæringen* (Rapport nr. 14). Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Høst, H. og Skålholt, A. (2013). *Tilpasning mellom yrkesfag og arbeidsliv. Videregående opplæring - tilstrekkelig grunnlag for arbeid og videre studier?* (Rapport 50/2013). Oslo, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

Illeris, K. (2012) *Læring*. Gyldendal akademisk. Oslo

Landbruks- og matdepartementet. 2016. *Økt rekruttering til landbruket. Mangfold og muligheter for framtiden*. Rapport fra en arbeidsgruppe avgitt 27. januar 2016.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/8823cbb1eb364cc98306f38a4958ea06/rapport---okt-rekruttering-til-landbruket-270116.pdf>

Olsen, O. J., Reegård, K., Seland, I. og Skålholt, A. (2015). *Læringsmiljø og gjennomføring*. I H. Høst (Red.), *Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen*. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Sæther, B., Haugset, A.S., Lerfald, M. og Myhr, A. 2018. *Foreløpige erfaringer fra forsøk med lærlingeordning (2+2) i gartneri og landbruk*. Delrapport april 2018. (Notat nr. 1). Lillehammer: Østlandsforskning

Sæther, B., Haugum, M., Lerfald, M., Skålholt, A. og Stokke, M. (2014). *Evalueringsrapport av naturbruksutdanningen og fagskoletilbudet innen landbruk* (Rapport nr. 5). Lillehammer: Østlandsforskning.

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget.

Valentine, G. (2005). Tell me about...: using interviews as a research methodology. I Flowerdew, R. og Martin, D. (red.): *Methods in Human Geography*. London: Pearson Prentice Hall. (side 110-126).

Vedlegg 1. Guide for intervjuer med lærlinger og opplæringskontor

- Hvorfor begynte du på naturbruk?
- Hvordan opplevde du Vg 1 og Vg 2?
 - o Var du godt forberedt til å bli lærling?
- Hvordan kom du i kontakt med lærebedriften?
- Hvilke arbeidsoppgaver deltar du i?
- Hvordan trives du som lærling?
 - o Positive og eventuelle negative erfaringer så langt?
- Skal du ha læretid i andre bedrifter enn denne?
- Hvilke oppfølging får du?
 - o Hvilke kurs tar du?
 - o Hvilke kontakt har du med opplæringskontoret?
- Er det noe som ved din opplæring som kunne vært forbedret?

For 2. års lærlinger spør vi også om:

- Hvilke planer har du etter læretiden?

Vedlegg 2. Guide for intervjuer med opplæringskontor

Vi skiller mellom tidligere etablerte opplæringskontor og nye opplæringskontor etablert som en følge av forsøksordningen.

- De nye opplæringskontorene har blitt spurt om prosessen rundt oppstart og etablering av samarbeid med fylkeskommunene og skolene

Alle opplæringskontor har blitt stilt følgende spørsmål:

- Hvordan rekrutterer dere lærebedrifter?
- Hvordan jobber dere med lærebedrifter?
- Hvordan tilrettelegger dere for kobling mellom lærlinger og bedrifter?
- Hvordan jobber dere med lærlingene?
- Hvordan er opplæringen i bedrift organisert?
 - o Hvilke kurs tilbyr dere lærlingene?
- Er det forhold rundt lærlingeordningen som bør vurderes endret?

Vedlegg 3 Spørreskjema til lærebedrifter

1. Om undersøkelsen

Denne undersøkelsen er en del av en evaluering av lanbrukslæringleordningen 2+2. Den er rettet mot personer i bedrifter eller skoler som har hatt en eller flere lærlinger eller lære kandidater innenfor landbruksutdanning.

2. Hvilken skole har du hatt lærlinger fra?

3. I hvilket fylke har du din virksomhet?

(Oppgi kun ett svar)

Finnmark

☐

Nordland

☐

Vestfold

☐

Buskerud

☐

4. Hvor mange årsverk har din virksomhet uten lærlinger?

(Oppgi kun ett svar)

Mindre enn

1

☐

1

☐

2

☐

3

☐

4

☐

5

☐

Flere enn 5

☐

5. Har du eller andre i virksomheten agronomutdanning selv?

(Oppgi kun ett svar)

Ja

☐

Nei

☐

6. Hvor mange lærlinger har du totalt hatt i din virksomhet?

(Oppgi kun ett svar)

0

☐

1

☐

2

☐

3

☐

4

☐

5

☐

6-10

☐

11 eller fler

☐

7. Hvor mange lære kandidater har du totalt hatt i din virksomhet?

(Oppgi kun ett svar)

0

☐

1

☐

2

☐

3

☐

4

☐

5

☐

6-10

☐

11 eller fler

☐

8. Hvordan vurderer du generelt lærlingenes evner/ferdigheter innenfor følgende områder i starten av læretiden?

(Oppgi kun ett svar pr. spørsmål)

For dårlig

Tilstrekkelig

Svært god

Selvstendighet og evne til å ta beslutninger

☐
☐
☐

Teoretiske kunnskaper

☐
☐
☐

Praktiske faglige kunnskaper

☐
☐
☐

Pålitelighet

☐
☐
☐

Motivasjon til å lære

☐
☐
☐

Sosiale ferdigheter

☐
☐
☐

Språkferdigheter norsk

☐
☐
☐

Språkferdigheter engelsk

☐
☐
☐

9. I hvilken grad har lærebedriften lyktes med å bidra til å øke ferdighetene til lærlingen/lære kandidaten innenfor følgende områder?

(Oppgi kun ett svar pr. spørsmål)

	I svært liten grad	I liten grad	Hverken eller	I stor grad	I svært stor grad
Selvstendighet og evne til å ta beslutninger	☐	☐	☐	☐	☐
Teoretiske kunnskaper	☐	☐	☐	☐	☐
Praktiske faglige kunnskaper	☐	☐	☐	☐	☐
Pålitelighet	☐	☐	☐	☐	☐
Motivasjon til å lære	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiale ferdigheter	☐	☐	☐	☐	☐
Språkferdighet er norsk	☐	☐	☐	☐	☐
Språkferdighet er engelsk	☐	☐	☐	☐	☐

10. Hvilken annen kompetanse har lærebedriften bidratt til å gi lærlingen?**11. Hva er lærebedriftens viktigste bidrag til å øke lærlingenes kompetanse?****12. Hvilke sertifikater ønsker du at lærlingene har når de starter læretiden?****(Oppgi kun ett svar)**

Traktor (T)	Personbil (B)	Personbil med henger (BE)	Snøscooter (S)	Truckførerbevis	Varme arbeider for bønder
☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andre					

13. Hvilke sertifikater mener du en ferdig kandidat bør ha for å møte krav i arbeidsmarkedet? (Oppgi gjerne flere svar)

Traktor (T)	Personbil (B)	Personbil med henger (BE)	Snøscooter (S)	Truckførerbevis	Varme arbeider for bønder
☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andre					

14. Hva mener du er den viktigste fordel med 2+2-ordningen?**15. Kan det finnes andre gode måter å kombinere skole og lærlingetid på enn 2+2? Beskriv gjerne hvorfor.****16. Hvordan bør arbeidsgiveransvaret være ivaretatt for lærlingene? (Oppgi kun ett svar)**

Lærebedriften	Opplæringskontor	Delt
☐	☐	☐
Annet		

17. Vennligst begrunn svaret ditt.

Oppfølgingen
fra
opplæringskont
oret har vært
god

☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Lærlingene/lær
ekandidatene
har fått god
oppfølging fra
opplæringskont
oret

☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Planlegging og
gjennomføring
av kurs i regi
av
opplæringskont
oret har vært
god

☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

18. Lærlinger i landbruket 2+2 har vært en forsøksordning siden 2014. Kan du si litt om hvordan og hva som kommuniseres mellom lærebedrift og opplæringskontor i forbindelse med gjennomføring av lærlingetiden?

19. Hvem vil etter din mening fungere best som opplæringskontor i ditt fylke i framtida?

**20. I hvilken grad stemmer følgende påstander:
(Oppgi kun ett svar pr. spørsmål)**

	I svært liten grad	I liten grad	Hverken eller	I stor grad	I svært stor grad
Lærebedriften har fått god informasjon fra opplæringskontoret	☐	☐	☐	☐	☐
Oppfølgingen fra opplæringskontoret har vært god	☐	☐	☐	☐	☐
Lærlingene/lær ekandidatene har fått god oppfølging fra opplæringskontoret	☐	☐	☐	☐	☐

**21. Vennligst svar på påstandene om effekten av 2+2-ordningen:
2+2 ordningen gir landbruksnæringen kandidater som:
(Oppgi kun ett svar pr. spørsmål)**

I svært liten grad	I liten grad	Hverken eller	I stor grad	I svært stor grad
--------------------	--------------	---------------	-------------	-------------------

Har gode praktiske ferdigheter	☐	☐	☐	☐	☐
Har bedre praktiske ferdigheter enn etter tre år i skole	☐	☐	☐	☐	☐
Har god teoretisk kompetanse	☐	☐	☐	☐	☐
Har bedre teoretisk kompetanse enn etter tre år i skole	☐	☐	☐	☐	☐
Har god motivasjon for å gå inn i næringa	☐	☐	☐	☐	☐

Vedlegg 4 Tekstsvaer fra spørreundersøkelse til lærebedrifter

Vedlegg 4. Tabell 1. Hva er lærebedriftens viktigste bidrag til å øke lærlingenes kompetanse? Svarene står i tilfeldig rekkefølge. n=17

1. Å jobbe i team, å kvalitetssikre det praktiske arbeidet som blir utført. Det å kunne gi tilbakemelding til lærlingen underveis
2. Skape forståelse av sammenhengen i samspillet med naturen og naturens prosesser. Gi rom for å prøve og ha muligheten til veiledning. Kombinere teorien med hvordan ting faktisk fungerer i praksis.
3. Praktisk erfaring og mulighetene for å kunne bruke teoretiske kunnskaper i praksis.
4. Det å legge grunnlag for å vurdere utfordringen kunne ta en avgjørelse og siden begrunne valget
5. At lærlingen deltar og bidrar på lik linje som alle andre ansatte
6. Evne til selvstendighet og utføre mange forskjellige arbeidsoppgaver
7. Kan utføre de fleste oppgaver i normal landbruksdrift
8. Gjennomføre praktiske oppgaver innenfor landbruk. Fjøsstell, traktorkjøring, forblanding, vedlikehold/reparasjoner av redskaper og traktor mm
9. Gi han ansvar
10. Tålmodighet, sette krav, gi nok tid, gjenta om det trengs, felles lunsj der vi fleiper og skravler om alt mulig.
11. Innarbeide gode arbeidsrutiner. Ta ansvar for dyr, utstyr, arbeidsplass.
12. Læring gjennom arbeid og samtaler. Det å få prøve og feile selv i trygge omgivelser
13. Delta i fagmøter og alt av rådgiving som vi bruker i gårdsdrifta, samt gode diskusjoner om hvordan vi løser oppgaver og oppnår gode produksjonsresultater.
14. La de jobbe selvstendig, lære av evt feil, å lære det å observere. Være med på alle typer oppgaver. Fra å måke møkk, kjøre traktor til papir/kontorarbeid
15. Ha det utstyret som trengs for å gjøre jobben effektivt og sikkert
16. Bruk av tid for å dele av kunnskap og erfaring. La lærlingen få tilstrekkelig variert praksis
17. Kobling av teori og praksis.

Vedlegg 4. Tabell 2. Hva mener du er den viktigste fordelene med 2+2-ordningen? Svar i tilfeldig rekkefølge, N=21

1. Da får også de som ikke klarer å sitte på skolen hver eneste dag mulighet til en god utdanning
2. Få verdifull erfaring fra å drive et gårdsbruk
3. Praktisk læring
4. Har ikke hørt om
5. Det vil være med på å heve statusen til agronom-tittelen. Med et fagbrev som avslutning vil det legge tydlige føringer for teoriundervisningen de to første åra. Eleven vil få en grundigere innføring og opplæring i hva det vil si å skulle forvalte matproduksjonen i Norge. Få 19-20-åringer overtar et gårdsbruk rett etter fullført utdanning. De vil sannsynligvis arbeide i en del år før det skjer. Med et fagbrev i hånda blir de mer ettertrakta som arbeidsfolk. Bonden er mer sikker på at den h*n ansetter forstår hva som ligger i jobben som skal utføres. Nå er det ikke slik at alle skal, eller har muligheten til å, bli bønder. Men det norske landbruket vil alltid ha behov for dyktig arbeidskraft. Vi snakker ofte om innleid utenlands arbeidskraft, og at vi skulle ønske den norske andelen var større. Jeg tror at et fagbrev vil skape større mulighet for at det skjer. For de som skal overta og drive med matproduksjon fremover vil krav til kunnskap, kvalitet og profesjonalitet bare bli fler og mer krevende. Skal vi sikre at framtidens bønder ; de unge; har best mulig forutsetning for å møte kommende krav mener jeg det er viktig med et godt faglig grunnlag; både teoretisk og ikke minst praktisk. Det å kunne vise til at ALLE i næringa har et minimum av kunnskap til å drive med matproduksjon vil gi oss et mye bedre grunnlag for å kunne være med i den offentlige debatten rundt hva som er beste veien å gå for å kunne forvalte jordas ressurser på best mulig vis. Selv om noen av disse elevene ikke skulle ende opp med å arbeide innenfor landbruket på en eller annen måte; enten som rådgiver, forsker, bonde, e.l, så vil denne type kunnskap alltid være god å ha med seg. Det er aldri feil å ha forståelse for hvordan naturen henger sammen. 2+2-ordningen er utrolig fleksibel. Ved å finne rette læringsplassen til rette lærlingen kan nesten hvem som helst bli agronom. Dette er ikke bare for den som faller utenfor vanlig skole, eller den som er ekstremt dyktig, den som kun er praktisk eller er best teoretisk. Denne ordningen er et ledd på veien til en bedre forståelse uansett utgangspunkt.
6. Muligheten for å kombinere teoretisk kunnskap med praktisk erfaring.
7. Motivasjon og relevant praksis
8. Den store andelen praksis som gjør at de som ferdig fagarbeider er trygg i rollen som avløser - både innendørs og utendørs på gårdsbruket
9. Vet ikke
10. At elever som kunne bestått vg3 i skole, nå får en mulighet til å få ferdigstilt utdanningen sin. Men 2+2 ordningen utdanner i større grad avløsere, og i liten grad agronomer. Den viktige yrkesteorietiske delen på vg3 er svært vanskelig å få til gjennom praktisk opplæring ute i bedrift.
11. Det er for stort sprik mellom det som "læres på skolen" og det som er i "de virkelige liv". Derfor er det en vesentlig fordel med en kombinasjon mellom teoretisk og praktisk arbeid.
12. Delta i mer praktisk gardsarbeid
13. Ingen
14. Lærlinger som sliter med teori, har en fin mulighet til å tilegne seg kunnskap og ferdigheter gjennom praktisk arbeid, og det gir mulighet for å lettere kunne nå målet om fagbrev. Samt at eleven blir sett og kan bli støttet der det er behov.
15. Det er gjennom praktisk arbeid kunnskapen blir sittende. Sjå at teorien må fungere i praksis. Gjere kandidaten trygg på å kunne arbeide sjølstendig.
16. At både skole og bedriften har samarbeidet til elevens beste. Lærlingen lærer mer av praktisk arbeid enn å lære bare teoretisk på skolen.
17. De får langt bedre praktisk kunnskap og er MYE mer attraktive som arbeidere i landbruk, og skal de overta gård selv har de langt bedre grunnlag for god drift. De har god praktisk innsikt om de går videre på høyskole.
18. At kandidaten får prøvd ut arbeidslivet, med opplæring fram til fagprøve å ferdig utdannelse
19. Gi dem mulighet til å få et fagbrev
20. Skjerper skolen da de må gi elevene en god teoretisk plattform. Skjerper lærlingen ved at de må prestere på egenhånd. Skjerper lærebedriften som må gi relevant og god praksis

21. Det viktigste tror jeg er at en kobler teori og praksis, og forstår hvorfor det er nødvendig med begge deler,

Vedlegg 4. Tabell 3. Hvordan bør arbeidsgiveransvaret for lærlingene være – begrunnelser av svaret om arbeidsgiveransvar.

1. Det finnes så mange forskjellige lærebedrifter og ikke alle håndterer å ha arbeidsgiveransvar. Lærlingen har det tryggere om det byr på utfordringer i læretiden. Vanskeligere å få nok lærebedrifter om det blir mye ekstra jobb for dem
2. Skulle vært bedre oppfølging til arbeidsgiver enn det jeg erfarte
3. Sikkerhet for at lønn og forsikring er i orden
4. Det er godt å ha en tredjepart hvis/når det er uenighet
5. Som uerfaren og ung inn i arbeidslivet kan det ofte bli utfordrende å ta opp vanskelige spm med lærebedriften. Dette kan nok være lettere med en tredjepart; som opplæringskontoret. Skulle ting gå helt skeis mellom lærebedrift og lærling vil det i større grad være noen som fanger opp og ivaretar lærlingen dersom opplæringskontoret er arbeidsgiver. Bonden vil nok også være mer villig til å ta inn en lærling dersom h*n slipper arbeidsgiveransvaret. Bonden er ofte ikke så profesjonell i møte med utfordringer knytta til en ansatt som det et opplæringskontor er.
6. Opplæringskontoret er bedre (mer erfaring) med å ha oversikt over og ivareta lærlingenes forpliktelser og rettigheter. Blir lik behandling av alle lærlinger.
7. Ikke tenkt mye på dette, men vi har dratt stor nytte av VLT
8. Usikker på dette. Tenkte umiddelbart at bonden bør være arbeidsgiver for personer som jobber inne på bruket. Men i mange tilfeller jobber lærlingen på flere gårdsbruk. I så fall må lærlingen ha flere arbeidsforhold. Det tenker jeg blir lite hensiktsmessig. Siden opplæringskontoret er de som følger lærlingen gjennom hele løpet så gjenstår vel de som mest aktuell.
9. Viktig å ha ansvaret for opplæring et annet sted, slik at kravene stilles til begge.
10. klart ansvar
11. Usikker! For ansvaret bør jo ligge hos begge parter. (Og selv om f.eks. et opplæringskontor har ansvar for å "koordinere" kurs og annen aktivitet, er det bedriften som sitter med mye av det daglige ansvaret) Det er opplæringskontoret som tar "tilskuddet" for lærlingen, dette ser ikke lærebedriften noe til. Samtidig, ønsker opplæringskontoret å kjøre lønninger på lærlinger/lærerkandidater selv og her også går det endel penger. Har stor forståelse for at de også ønsker "lønn for arbeidet" de gjør, men den daglige "mer jobben" ligger faktisk hos lærebedriften. Det er et stort ansvar å ha lærlinger, og i det tilfellet hvor man f.eks. har lærerkandidater - er det ofte MYE oppfølging! Dette bør også komme lærebedriften økonomisk til gode. Selv om lønnen til lærlingen er mindre, enn en ordinær lønning, betyr ikke det at mer jobben generelt "betaler seg" med mindre lønnsutgifter. (tenker på: oppfølging, lære, gjenta oppgaver, sørge for at lærlingen/kandidaten gjør faktisk den jobben som han/hun er satt til - kan nevnes mer) Men, det betyr ikke at ikke opplæringskontoret skal ha lønn for den delen de har ansvaret for, men burde vært mer delt.
12. Trygt for lærlingen, og trygt for lærebedriften. Økonomien er ofte ikke romslig i landbruket, og man har også mye annet papirarbeid som skal gjøres. Samtidig er det fint for begge parter å kunne konferere med opplæringskontor, og ikke ha ansvar om fravær av eleven.
13. Enkelt og trygt for begge parter, om det skulle oppstå problem.
14. Dette er et viktig arbeid som gir elevene kunnskap om det reelle arbeidslivet. Dette bør deles mellom bedrift og opplæringskontoret fordi de fleste lærebedrifter ikke har en pedagog som fjørsrøker eller gartner. Vi kan formidle den kunnskapen vi besitter, mens opplæringskontoret må ta ansvar for den delen som de har kunnskap og kjennskap til.
15. Fordelingen av ansvar og måten det har blitt gjort på her i Vestfold er bare helt super!!!
16. De ordner mye viktig dokumentasjon og papirarbeid, samt lønning. Å dersom det oppstår utfordringer så har lærebedrifter noe å støe seg på
17. Tenker det er bra i forhold til oppfølging av elever
18. Her i området er det VLT som er opplæringskontor og det har vært en veldig god løsning. De er gode på å finne rett bedrift til kandidatene og de har et godt system for alt det formelle rundt arbeidskontrakt\ skatt\ gjennomføring av kurs

19. Vi har opplevd det positivt at opplæringskontor har fulgt opp lærling og lærebedrift gjennom perioden. Steget hadde blitt større for å ansette en lærling dersom en skulle hatt arbeidsgiveransvaret også. I tillegg er det ofte slik at en har flere lærebedrifter pr lærling for å få en bedre og bredere praksis.

Vedlegg 4. Tabell 4. Lærlinger i landbruket 2+2 har vært en forsøksordning siden 2014. Kan du si litt om hvordan og hva som kommuniseres mellom lærebedrift og opplæringskontor i forbindelse med gjennomføring av lærlingetiden?

1. I all hovedsak læreplan, mappeprøver, og evt større utfordringer mellom lærebedrift og lærling
2. Skulle vært tettere oppfølging
3. Oppfølging av lærling og bedrift
4. Samarbeid er et fremmedord i denne sammenheng. Det har vært to møter for å sett opp vaktliste med den andre plassen han er.
5. Ansvar og krav til både lærebedrift og lærling. Opplæringsmal, rettigheter, kurs. Kommunikasjon gjennom fysiske møter, telefon og epost.
6. Det kommuniseres lærlingens læremål, hvilke fagområder og praktiske oppgaver lærlingen skal ha gjennomført. Det har også vært møter mellom lærebedrift, lærling og opplæringskontor for en status og diskusjon av eventuelle forventninger og erfaringer fra alle parter.
7. Fått svært god oppfølging av VLT
8. OK gjør det formelle i forhold til intervju og tilsetting, info om arbeidslivets regler og opplæring i bruk av opplæringsbok - OLK-web. Om faglig leder ønsker å delta i intervjuet åpnes det for det. OK følger opp faglig leder og lærling gjennom møter jevnlig gjennom læretida.
9. God kommunikasjon- møteagenda og mål er klare og det blir lagt klare milepæler på hvert møte
10. meget bra
11. Oppfølging av lærlingens fremdrift
12. Arbeidsmoral, viktigheten av å gjøre jobben ordentlig. Mangel på grunnleggende kunnskap på enkelte Renhold Hvordan få enkelte elever på jobb
13. Lite kommunikasjon
14. Lærebedriften kan informere hvordan det fungerer ute, lærlingen kan informere hvordan han/hun opplever å jobbe, og man kan få hjelp til evt utfordringer som lærlingen har, eller som han opplever ute. Vi kan hjelpe hverandre til å bli gode, og da er opplæringskontoret godt å ha.
15. Oppsetting av læreplan, og oppfølging for at denne gjennomføres mest mulig, ev. Korrigeringer undervegs. Spørsmål om lønn og arbeidstid avklares. Forberedelse og gjennomføring av fagprøve.
16. I en hektisk hverdag der ting skjer både planlagt og uforutsett er det klart at det kan oppstå kommunikasjonssvikt mellom lærebedrift og opplæringskontor. Det tok noe lang tid før vi fikk besøk av lærer til vår bedrift. Som nevnt tidligere er ingen i bedriften pedagoger så det er kunne vert betryggende for oss å ha en litt tettere kontakt i starten med opplæringskontoret om hva som er forventet og hva for mål i læreplanene til elevene som er de viktigste. Eleven vil få mye kunnskap og læring fra oss, men vi veit ikke om det er "rett" i forhold til læreplanmåla elevene har.
17. Læreplan, oppfølging av trivsel, kurs og kompetansebehov, generelt god oppfølging og kommunikasjon.
18. Jevnlige haltårsmøte med lærling og bedrift(er). Gjennomgang av læreplan og oppnådde læremål, å se hva som mangler. Føler det har fungert optimalt
19. Har hatt halvtårs samtaler der både bedrift og lærling er med. Har også hatt jevn og god kontakt utenom disse samtalene
20. Vi har hatt halvårssamtaler, og hatt kontakt ellers når det har vært behov. Det har gått på fordeling av oppgavene i læreplanen, og oppfølging av hva som er gjennomført.

Høgskolen
i Innlandet

Rapporten beskriver forsøket med lærlingeordning (2+2) innen landbruk og gartneri næringer som ble igangsatt i 2015 og avsluttet høsten 2020. Ved oppstart ble det satt mål for forsøket knyttet til økt kvalitet, bedre gjennomføring og rekruttering. Fylkene Finnmark, Nordland, Buskerud og Vestfold har deltatt i forsøket som inkluderte 6 videregående skoler og 6 opplæringskontor. Til sammen 122 lærebedrifter har bidratt. Basert på fylkenes rapporteringer til Utdanningsdirektoratet og data samlet inn siden 2015 summerer rapporten opp erfaringer fra prosjektet og trekker konklusjoner. Fylkene har lyktes med å etablere en lærlingebasert utdanning som svarer på næringenes kompetansebehov.